Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 99 (10996) | 1979 чылдың апрель 27, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ЭРЕС-МААДЫРЛЫГ ЧОРУКТУҢ ЭСТАФЕТАЗЫ

АЛМА-АТА. Студентилерниң тудугжу отрядтарының киржикчилериниң слёду апрель 25-те Казахстанның найысылалында ажыттынган.

Тудугжу отрядтың ногаан хевин кеткен оолдар болгаш кыстар-биле кады В. И. Ленин аттыг ордуга—баштайгы беш чылдарның алдаржаан маадырлары, баштайгы кур-чержилер, студентилер отрядтарының хоочуннары чыылган. Маңаа, казахстан черге, кур чер болуушкуннарының чылдарында аныяктарның массалыг патриотчу шимчээшкини төрүттүнген—күш-ажылчы үшкү семестр тыылган. Студентилерниң—баштайгы кур-чержилерниң эстафетазын студентилерниң тудугжу отрядтарының алды миллион дайынчылары алдарлыы-биле тудуп келген.

Эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын хүндүлүг президиумга сорук кириишкин-биле соңгаан.

Слёттуң киржикчилеринге эш Л. И. Брежневтиң байырлыг чагаазын чыылганнар динмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев ол чагааны номчаан.

ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Б. Н. Пастухов илеткел кылган.

Студентилер отрядтарының ажылынга эш Л. И. Брежневтиң берген бедик үнелээшкинин студентилерниң тудугжу отрядтарының дайынчылары шалыпчы ажылдажи-биле бадыткап, онгу беш чылдың дөрткү чылының планнарын боттандырарынга төлептиг үлүг-хуузун кийрер дээрзин слёттуң киржикчилери бүзүреткен.

Студентилерниң тудугжу отрядтарының ажыл-чорудулгазының чугула айтырыгларын секциялар хуралдарынга чугаалашкан.

(СЭТА).

Республиканың көдээ, суур болгаш хоорай Советтериниң күүскомнарының даргаларының чөвүлел хуралы

ШИИТПИРЛИГ ДЕМИСЕЖИР

Тыва АССР-ниң улус депутаттарының көдээ, суур болгаш хоорай Советтериниң күүсекчи комитеттериниң даргаларының чөвүлел хуралынга социалистиг хоойлу-дүрүмнү болгаш ниитиниң корум-чурумун хажыдар, кем-херек үүлгедир чоруктарга удур улам-на эптеш чокка шиитпирлиг демиселди чорудар дугайында ажыл-херекчи чугаа болган.

Көдээ, суур болгаш хоорай Советтериниң күүскомнарының даргаларының, иштики херектер килдистериниң участок инспекторлары, райхооркүүскомнарының назы четпээннер херектериниң талазы-биле комиссияларының харысалгалыг секретарьлары, корум-чурум камгалалының хөй-нииити пункталарының чөвүлелдериниң даргалары, административтиг органнарның болгаш чамдык министерстволарның, ведомстволарның удуртукчулары киришкен чөвүлел хуралы дүүн Кызылга Политиктиг чырыдылгаңын бажыңынга болган.

Чөвүлел хуралды Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. К. Мендуме** ажыткан.

Чөвүлел хуралга «СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр социалистиг хоойлу-дүрүмнү улам быжыглаар болгаш ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле улус депутаттарының Советтериниң сорулгаларының дугайында», «Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң 1976 чылдың июль 16-дагы III сессиязының доктаалының күүседиинип турарының дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Бо айтырыг талазы-биле илеткелди Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. К. Мендуме** кылган.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле Кызыл хооркүүском даргазының оралакчызы **Е. Д. Удуракина**, Чөөн-Хемчик районнуң Бора-Тайга көдээ Совединиң күүском даргазы **Д. Н. Онлар**, Каа-Хем райкүүскомунуң назы четпээннер херээниң талазы-биле комиссиязының харысалгалыг секретары **Р. С. Иняткина**, Тес-Хем райкүүскомунуң ИХК-зының участок инспектору **К. Д. Лоовай**, Бии-Хем районнуң Севи көдээ Совединиң күүском даргазы **И. К. Кастаган**, Тыва АССР-ниң иштики херектер министри **С. С. Чакар**, Ак-Довурак хоорай Совединиң күүском даргазы **З. Ф. Манчина**, Эрзин районнуң Эрзин көдээ Совединиң күүском даргазы **Т. Н. Саая**, Тыва АССР-ниң прокурору **В. Б. Кара-Сал**, ниитиниң корум-чурум камгалалының Кызылда № 2 хөй-нииити пунктузунуң чөвүлелиниң даргазы **И. М. Вульфович**, Бай-Тайга районнуң Тээли көдээ Совединиң күүском даргазы **О. Б. Чедер-оол** олар санал берген.

Чөвүлел хуралга СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары **Г. Ширшин** делгереңгей чүве чугаалаан.

Г. Ч. Ширшин СЭКП ТК-ның апрель (1979 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының бирги сессиязының чоокта чаа болуп эрткилээнин чугаалааш, Леонид Ильич Брежневтиң Пленумга, сессияга болгаш ооң мурнунда-даа чугааларында чаа Конституцияның негелделеринге дүүштүр Советтерниң ажыл-чорудулгазының тодаргай угланыышкыннары бердингенин, партияның ол ниити айтыышкынын бүгү Советтер, депутаттар бөлүктеринден эгелээш, Дээди Советтерге чедир, бо ажылынга, ооң иштинде бөгүн чугаалажып турар айтырыгны шиитпирлээринге үндезин удуртулга болур ужурлуг дээрзин айыткан.

Республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планының күүселдезин чугаалааш, оратор бо чылдың бирги кварталының планныг даалгалары багай эвес күүсеттингенин, он бирги беш чылдың ажылдап кылдынып турар планында улуг болгаш солун чүүлдерниң барын демдеглээш, мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг доозарын, часкы хову ажылдарын хандырарының чугулазын демдеглээн.

Амгы үеде бир чугула айтырыг ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезин күштелдирери, оларның медерелин, культуразын бедидери болуп турар. Бо айтырыг партия, совет органнарның доктаамал кичээнгейинде турар. Мында чедиишкиннер эвээш эвес, оларның ачызында республиканың чонунуң политиктиг, күш-ажылчы идепкейи бедээн. Ындалзажок четпестер база бар. Ылаңгыя эрге-чурум кижизидилгези кошкаандан, кем-херек үүлгедиглери оожум кызырлып, чамдык хевирлер харын-даа өзүп турар. Маңаа хамаарыштыр хоойлу документилери четчир, ам оларны боттандырар херек. Ол болза Советтерниң ажылының деңнелинден, стилинден, арга-методундан хамааржыр дээрзин Г. Ч. Ширшин демдеглээш, бо талазы-биле сорулгаларга доктааган.

Бирги ээлчегде, кижилер-биле ажылды бүгү угланыышкыннарга, бүгү бөлүктерге күштелдирер. Ол болза Советтерниң масса-биле харылзаазын быжыглаар. Бо ажылдың ооэ политиктиг, кижизидилгелиг ажыл болур ужурлуг. Ийи талазында, хоойлу-дүрүм, корум-чурум хажыдыышкыннарынга удур эптеш чок шиитпирлиг демиселди чорудар. Маңаа бүзүредилге-биле чергелештир, хөй-нииитиниң салдар чедириишкинин, хоойлу күжүн, албадалдың аргазын ажыглаары чугула.

Кижилер-биле политиктиг ажылга Тыва дугайында партияның болгаш чазактың сагыш салыышкынын, республиканың шапкын хөгжүлдезин, чонунуң амыдыралының чаагайжааның пропагандалаышаан, Конституция негелделерин күүседир талазы-биле кижилерден негелдени күштелдирери эргежок чугула.

Оон ыңай Г. Ч. Ширшин аныяктар ортузунга ажылдың чугулазын онзалап демдеглээн, чурттакчылыг черлерни чаагайжыдарының айтырыынга доктаагаш, Севи көдээ Советтиң «Бедик культурлуг округ» деп эгелээшкинин деткээн. Маңаа холбаштыр доктаамал комиссияларның, чөвүлелдерниң ажылын экижидериниң, оларны баштап турар кижилерни мактап, шаңнаарының чугулазын демдеглээн. Түңнелинде оратор чөвүлел хуралдың чугаалашкан айтырыын бүгү совет активтерге, партия болгаш хөй-нииити организацияларынга чедирери чугула деп демдеглээн.

Чөвүлел хуралдың төнчүзүнде Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан совет органнарның бөлүк ажылдакчыларынга ол шаңналдарны тывыскан.

Чөвүлел хурал ооң-биле бодунуң ажылын дооскан.

ШӨЛДЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

БИИ-ХЕМ районнуң Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозунуң ажыл-ишчилери часкы хову ажылдарынче массалыы-биле кирипкен.

Семен Филиппович Чекулаевтиң удурткааны № 2 трактор-хову бригадазы 3500 га тараа, 700 га мал чеми культураларны тарып өстүрер черни белеткээр. Ону эрткен күзүн болгаш чайын аңдарып белеткээн, ам илииртээш, тарыыр.

Бо бригадада 25 механизатор бар. Шык базырыышкынынче баштай Василий Федюхин, Леонид Непомнящий олар эгелеп кирген. Часкы тарылганы ипатовчу арга-биле чорудар, хову ажылдарын 10—12 ажыл хүнүнде доозар деп ук совхозтуң механизаторлары шиитпирлээн. Га бүрүзүнден ортумаа-биле 13 центнерден эвээш эвес дүжүттү өстүрүп алырын хүлээнгеннер.

●

УЛУГ-ХЕМ районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Чодураа салбырында часкы хову ажылдары эгелээн. Ында чеди агрегат шык базырыышкынынче кирген. Баштайгы хүнде 270 га черни илииртээн.

Бо хүннерде 367 тонна үрезинни салбырның төп шаңында сөөртүп эккелген болгаш ону арыглап турар.

●

БАЙ-ТАЙГАДА «Бай-Тал» совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын чаагай дүжүттү өстүрүп алыр дээш тарылга шөлүн суггарып, шык базырыышкынын чорудуп турар. Баштайгы хүннерде мында 300 га черниң шыгын базырган.

Чыдым Натпиттиң удурткаан чеди кижи составтыг суггарыкчылар звенозу 170 га черни суггарган. «Тээли» совхозтуң Найырал салбырының тараажылары 200 га черниң шыгын базырган, 210 га черни суггарган болгаш 101 га черде минералдыг чемишчидилге төккен.

Бистиң корр.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

ТЫВАГА КОММУНИСТИГ СУББОТНИКТИҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

Ленинчи коммунистиг субботникти эрттирериниң республика штабы Тываның ажылчы чоннарының апрель 21-де кылган ажылының түңнелдерин үндүргей. Төрээн чурттуң улам-на чечектелиишкининиң эрге-ажыктары дээш москвачы демир-орукчуларның патриотчу эгелээшкининиң чаңчылдарынга боттарының шынчызын ажылчыннар, албан-хаакчылар болгаш аныяктар база катап херек кырында бадыткааның түңнелдер көргүскен. Кыдат агрессияның уржуундан каража-когаралга таварышкан акы-дунма вьетнам улуска дузалаарының фондузунче субботникке ажылдап алганы акша-хөреңгиниң 75 хуузун шилчидер дугайында ажылчы чоннарның күзелин деткээн СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шиитпири ажылчы чоннарның онза сорук кириишкинин болдурган.

Субботникче ниитизи-биле 135520 кижи, тодаргайлаарга республиканың чонунуң чартыындан хөй кезии азы ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларының даңзы составындан 30000 кижи хөй кылдыр үнген. Кызыл хоорайга, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бии-Хем, Эрзин, Таңды, Каа-Хем, Мөңгүн-Тайга районнарга субботник эң-не массалыг боон, эрткен чылдың субботниктеринден хөй кижилер ажылдаан.

Бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг чүүлдерни эң-не калбаа-биле тургусканы күш-ажылдың бо чылгы байырлалының бир онзалаачак чүүлү болган. 47 муң ажыг кижи боттарының ажылдаар черлеринге ажылдааннар. Ылаңгыя Кызыл хоорайның, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем, Кызыл, Эрзин районнарның ажылчыннары онза бедик организастыг чорууну көргүскеннер.

Ол бүгүнүң түңнелинде коммунистиг субботниктиң киржикчилери 240.400 рубльдиң ниити продукциязын бүдүргеннер. «Тыва кобальт», «Тудуг кезектери», эът, сүт комбинаттарының, хлеб продуктуларының сайгарылга баазазының, даараныга фабриказының, алгы заводунуң, тууйбу заводунуң, «Росводпромнуң» демир-бетон кылыглар заводунуң, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының, «Сельхозтехниканың» күрүкомитединиң Кызылда каттыжыышкынының болгаш өске-даа хөй-хөй бүдүрүлгелер коллективтери аңаа эң улуг үлүг-хуузун киириштирген. Тываның ажылчын аңгызы онгу беш чылдың үлүүнче 500 тонна хөмүр-дашты, 146 муң киловатт-шак электри энергиязын, 890 гикокалорий чылыг энергиязын, 3,4 тонна шой шуткулгаларын, 422 кубометр дилиг материалдарын, 902 кубометр тудуг ыяжын, 11 тонна тудуг чугайын, 96 муң кезек тууйбуну, 330 кубометр эптээр демир-бетонну, 500 эжеш кидис болгаш 379 эжеш хөм идикти, 4434 рубльдиң даараглыг кылыгларын, 4010 рубльдиң мебелин, 10,2 тонна эътти, 2,6 тонна колбаса кылыгларын, 121 тонна далганны, 130 тоннаң комбикормну болгаш өске-даа продукцияны киирген.

Республиканың чаа тудуг шөлдеринге тургузукчу күш-ажыл база-ла хайныышкынныг чорупп турган. Ниитизи-биле тудугларга 11850 кижи ажылдаан, ол дээрге, тудугжуларның даңзыда составындан хөй-дүр. Оларның-биле кады өске албан организация черлеринден 1700 кижи ажылдаан. Олар ниитизи-биле 237.900 рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып күүсеткеннер.

«Кызыл суббота» хүнүнде республиканың автооруктарынга муң-муң машиналарның шимээни үзүктелбээн. Транспорт бүдүрүлгелериниң 6700 ажыг ажылчыннары боттарының ажылдаар черлеринге келген. Ылаңгыя Ак-Довурактың автобүдүрүлгезиниң, 1,3 дугаарларлыг АТБ-лерниң, «Трансельхозтехниканың» Чадаанада автобүдүрүлгезиниң, Пассажирлер АТБ-зиниң, Садыг министерствозунуң, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, «Тыва суг тудуг» трестиң автобаазалары, респотребсоюзтуң АТК-зы, Кызылдың авиабүдүрүлгезиниң чолаачылары күш-ажылдың байырлалынга идепкейлиг киришкен. Кызыл—Абакан, Ак-Довурак — Абаза аразының болгаш республиканың районнарының оруктарынга улус ажыл-агыйынга херегләэр үлетпүрнүң, тудугнуң, көдээ ажыл-агыйның муң-муң тонна чүъктерин чолаачылар ол хүн сөөрткен.

Ылаңгыя чер ажылдыг районнарның, көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилеринге ол субботник часкы хову ажылдарынга белеткелди доозарының, ол ажылды массалыг чорударының хүнү болган. Ол хүн 32320 тараажы, малчын, тудугжу азы совхозтарның бүгү ажылчыннарындан хөй кижи ажылче үнген, а районнар төптериниң 3000 чыгы чурттакчылары олар-биле кады субботникче үнген. Ылаңгыя Чөөн-Хемчик, Таңды, Бии-Хем, Улуг-Хем, Кызыл, Каа-Хем, Эрзин районнарның совхозтарынга субботник бедик деңнелге эрткен болгаш бүгү чурттакчылар аңаа кирипкен. Көдээниң ажыл-ишчилери тараа культураларын тарыырынга черни, техниканы белеткеп, мал кажааларын, оруктарны, көвүрүглерни арыглап, септеп, тудугга херегләэр болгаш одаар ыяшты тайгага белеткеп, суурларны чаагайжыткан болгаш өске-даа ажылдарны кылган.

Коммунистиг субботниктиң кол онзагай чүүлү — чурттуң материалдыг болгаш энергетика курлавырларын хумагалыг чарыгдаар талазы-биле ажылчыннарның камналгалыг ажылдаарының көрүлде хүнү болганы. Үлетпүр, транспорт бүдүрүлгелериниң болгаш тудуг организацияларының, республиканың совхозтарының 2500 ажыг ажылчыннары камнап алганы чиг-ди, кывар-чаар материалдары-биле апрель 21-де ажылдаан.

Ленинчи коммунистиг субботниктиң хүнүнде бистиң республиканың ажылчы чону 187600 рубльди ажылдаан, азы эрткен чылдыындан 7600 рубльге хөй ажылды кылган. Ол — Тываның ажылчыннарының, албан-хаакчыларының, аныяктарының онгу беш чылдың фондузунче, кыдат агрессиялы маадырлыг ойтур шапкан болгаш оларның үрегдээн хоорай, суурларны катап тургузуп турар акы-дунма Вьетнамның ажылчы чоннарынга дузалаарының фондузунга киирген үлүг-хуузу-дур.

Коммунистиг субботникке муң-муң студентилер, ортумак тускай өөредилге черлериниң болгаш школаларының өөреникчилери, пенсионерлер, бажың ээлери идепкейлиг киришкен. Олар хоорайларны болгаш суурларны чаагайжыдарынга ажылдап, муң-муң ыяштарны тарып олурткан, хоорай, суурларывысты улам аяң-шинчилиг болдурар дээш скверлерге, парктарга ажылдаан.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 109 чылынга алдар болдурган коммунистиг субботник болза, ниитилелдиң эрге-ажыы дээш массаларның медерелдиг, чогаадыкчы күш-ажылын сайзырадырынга ооң улуг ужур-дузалыын Октябрь революциязының баштыңчызының өттүр көргенин база катап бадыткаан.

Кызыл хоорайда мурнакчы бүдүрүлге «Росводпром» каттыжыышкынының демир-бетон кылыглар заводу продукцияны пландан ажыр бүдүрүп, күш-ажылчы тиилелгезин Май 1 байырлалынга тураскаадып турар.

Арматура цегиниң коллективи экн көргүзүглерлиг болган: ооң чамдык кежигүннери дөрт чылдарның планын күүседип алган, ам беш чыл планын удавас доозар деп турар.

Ында оператор Константин Константинович Воротников 201 тонна 900 кг демир-бетонну белеткээн. Ол ам онгу беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш күжениишкинниг ажылдап турар. Константин Константинович —коллективте эш-өөрүнге үлегерлиг ажылчын.

ЧУРУКТА: арматурщик К. Воротников.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

«Совет кино хүнү» деп чыл бүрүнүң байырлалын тургузар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

«Совет кино хүнү» деп байырлалды доктаадып тургузар.

«Совет кино хүнүн» чыл бүрү август 27-де байырлаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва. Кремль. 1979 чылдың апрель 25.

КОММУНИСТИГ БҮЗҮРЕЛГЕ КИЖИЗИДЕР

Бүгү-эвилелдиң эртем-практиктиг конференциязы ажыттынган

БАКУ. (СЭТА). «Идепкейлиг амыдыралчы турушка чаңчыктырары: мөзү-шынар кижизидилгезиниң дуржулгазы болгаш чугула айтырыглары» деп Бүгү-эвилелдиң эртем-практиктиг конференциязы Азербайджанның найысылалынга апрель 25-те бодунуң ажылын эгелээн.

Ында СЭКП ТК-ның, эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларының, партия крайкомнарының болгаш обкомнарының, министерстволарның, ведомстволарның, чурттуң эртем төптериниң болгаш чогаадыкчы эвилелдериниң, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларының харысалгалыг ажылдакчылары, бүдүрүлгениң чаартыкчылары кирижип турар.

Конференцияны СЭКП ТК-ның пропаганда килдизиниң эргелекчизи Е. М. Тяжельников ажыткан.

Конференцияның киржикчилери эш Л. И. Брежневтиң байыр чедириишкинин улуг сорук кириишкин-биле уткааннар. Ону СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Азербайджанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Г. А. Алиев номчаан.

Конференцияга илеткелди Г. А. Алиев кылган.

Леонид Ильичтиң байыр чедириишкининде амгы үе-чадада идеологтуг ажыл-чорудулганың, мөзү-шынар кижизидилгезиниң кол сорулгалары тодараттынган. Ол байыр чедириишкининде айыттынган чүүлдер ажылчы чоннарның мөзү-шынар кижизидилгезиниң дээштиниң бедидеринге партия организацияларының хөделиишкиннериниң дайынчы программазы болур деп, илеткелчи чугаалаан. Конференцияның киржикчилериниң, Азербайджанның коммунистериниң, бүгү ажылчы чоннарының өмүнээзинден сагыш салыышкын, чылыг байыр чедириишкини дээш эш Л. И. Брежневке өөрүп четтиргенин ол илереткен болгаш быжыг кадыкшылды, совет улустуң аас-кежиин, бистиң Төрээн чуртувустуң улам ыңай чечектелиишкини дээш өндүр чаагай күш-ажылга чаа-чаа улуг чедиишкиннерни аңаа күзээн.

Бо конференцияны чорудары идеологтуг ажылга, совет кижиниң угаан-бодалының байлакшыырынга, ниитилелдиң бедик сорулгаларынче болгаш мөзү-шынарын сайзырангайжыдарынче чүткүлдүүн кижизидеринге СЭКП ТК-ның доктаамал сагыш салыышкыны турары-биле болган деп, оратор демдеглээн.

Коммунистиг мораль дугайында эртемниң хөгжүдеринге В. И. Ленинниң улуг ролюнга доктаагаш, ленинчи чаңчылга даянмышаан, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунуң дуржулгазын түннеишаан, мораль, мөзү-шынар кижизидилгезиниң хевирлериниң болгаш методтарының дугайында эртемни партия доктаамал байыдып келген деп, илеткелчи онзалап демдеглээн. Совет кижиниң күш-ажылының болгаш амыдырал-чуртталгазының мөзү-шынар нормаларын бадыткап турар коммунизм тургузукчузунуң моральдыг кодекизин партияның программазында чогаадып тургусканы болза улуг ужур-дузалыг теоретиктиг түңнээшкин болган.

Партияның XXIII, XXIV, XXV съездилериниң болгаш СЭКП ТК-ның пленумнарының документилеринде теоретиктиг чаа чүүлдер-биле улуу-биле байлакшаан марксисчи-ленинчи эртемниң хөгжүдеринге улуг салыышкынны эш Л. И. Брежнев киирген. Ооң ажылдары, илеткелдери, чугаалары, «Бичии чер», «Катап тургузуушкун» болгаш «Кур чер» деп номнары болза эртемниг коммунизмниң теориязын болгаш практиказын чогаадыкчы өзуу-биле байлакшыдарының үлегери болур.

Эш Л. И. Брежневтиң «кижини идепкейлиг амыдыралчы туруш ышкаш чүү-даа чүве ынчаар өрү көдүрбес» дээр дугайында чугаазын сагындыргаш, ол туруш коммунизм дээш демиселде бадыткаттынган деп, илеткелчи онзалап айыткан. Ол туруш политиктиг бедик медерелдиг чоруктуң, социалистиг Төрээн чуртунга кызыгаар чок бердинген чоруктуң, интернационалдыг хүлээлгеге шынчы чоруктуң баш удур көрүп турар, партияның планнарын амыдыралга боттандырып чорудар дээш тодаргай сорулгалыг демиселде боттанып турар.

Мөзү-шынар кижизидилгениниң системазын организастаарының талазы-биле республикада мөөннеттинген дуржулгага доктаагаш, партияның XXIV болгаш XXV съездилериниң, ТК-ның пленумнарының шиитпирлерин, СЭКП Төп Комитединиң доктаалдарын, партийжи амыдыралдың болгаш удуртулганың принциптерин хөгжүдер база шыңгыы сагыыр, организакчы, ажыл-агыйжы болгаш идеологтуг ажыл-чорудулганы, партийжи иштики демократияны улам ыңай сайзырангайжыдар талазы-биле эш Л. И. Брежневтиң илеткелдеринде болгаш чугааларында илии үндүрген сорулгаларны күүседир дээш демиселге ол система тургустунган деп, ол демдеглээн.

Коммунистерниң мурнакчы ролюн, кадрларның харысалгазын бедидер болгаш оларга негелделерни күштелдирер, партия болгаш күрүне сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле Азербайджанның Компартиязының ТК-зының, обкомнарның, хооркомнарның болгаш райкомнарның, партия эге организацияларының кызымаккай болгаш тускай сорулгалыг ажылы партия болгаш күрүне аппаратының бүгү звеноларының ажыл-чорудулгазын экижидериниң, экономиканы хөгжүдеринге чедиишкиннериниң, республиканың күш-ажылчы коллективтеринге моральдыг байдалды экижидериниң үндезини болу берген.

Ажылчы чоннарның мөзү-шынар кижизидилгезиниң партийжи удуртулгазының хевирлерин болгаш методтарын бедик принципиалдыг болгаш негелделиг чоруктуң туруштарындан анализтеп көргеш, эртем-практиктиг конференция совет кижилерни идепкейлиг амыдыралчы турушка чаңчыктырарынга партийжи удуртулганы күштелдирериниң тодаргай оруктарын ажылдап кылырынга, мөзү-шынар кижизидилгезиниң дээштиниң улам ыңай бедидеринге дузалаар дээрзинге бүзүрелди Г. А. Алиев түңнелинде илереткен.

Пленарлыг хуралга янзы-бүрү темага илеткелдер болган.

Конференцияның эгелээриниң мурнунда хоорайның төп шөлүнде В. И. Ленинниң тураскаалынга болгаш Бакунуң 26 комиссарларының мемориалынга чечектер салган.

Он ийи секцияларның хуралдарынга конференцияның киржикчилери ажылчы чоннарның мөзү-шынар кижизидилгезиниң системазын улам ыңай ханыладыр болгаш хөгжүдер талазы-биле сүмелерни ажылдап кылырлар.

(СЭТА).

ПАРТИЯНЫҢ ДАЙЫНЧЫ ЧЕПСЭЭ

«Бичии чер», «Катап тургузуушкун» болгаш «Кур чер» деп номнар дээш, тайбың дээш могаг чок демисел дээш эш Л. И. Брежневке Ленинчи шаңналды тывсыр дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын бистиң заводувустуң коллективи улуг сеткил ханыышкыны-биле хүлээп алган.

Леонид Ильичтиң чогаалдары болза организакчы болгаш идей-политиктиг ажылды сайзырангайжыдарының, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге комплекстиг хамааржырын боттандырып чорударының сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээринге дузалап турар партийжи дуржулганың улуг үнелиг чүүлү болур. Бистиң партиявыстың, чуртувустуң, бүгү совет улустуң амыдыралынга улуг ниитилел-политиктиг болуушкун болу берген, ол чогаалдар амыдыралдың, күш-ажылдың, демиселдиң өзулуг партийжи өөредилге номнары болу берген. Коммунистиг тургузуушкунуң тодаргай сорулгаларын шиитпирлээринге оларның ужур-дузазы үнелеп четпес улуг. Л. И. Брежневтиң улус-биле ажылдап билири, оларны бүзүрелдиг партийжи сөс-биле бүзүредип билири бистиң кижи бүрүзүнге үлегер болур.

А. РОМАНОВ.
Москваның Владимир Ильич аттыг электромеханиктиг заводунуң цехтиниң парторганизациязының секретары.

(СЭТА).

Тувинская республиканская библиотека

СОВЕТТЕРДЕ КОММУНИСТЕР

ССРЭ-ниң чаа Конституциязында совет ниитилелдиң болгаш күрүнениң амыдыралынга Коммунистиг партияның удуртукчу болгаш башарыкчы ролюн улам тодаргайлаан. Күрүне амыдыралының айтырыгларынга удуртулганы партия хамыктың мурнунда ооң органнарында ажылдап турар, Советтерге оннуң соңгааны коммунистерни дамчыштыр боттандырып турар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев маңаа хамаарыштыр мынча дээн: «Советтерге кижи чону дээш харыы турар» деп үлегер чугаа бистиң евисте тыптып келген. Чуртта кылдынып турар бүгү чүүлдер дээш шынап-ла харыылаар апаар. Советтер дугайында бистиң Конституцияларывыста кирген бүгү чүүлдер черле ылап күүсеттинген турары чугула. Ол — күрүне аппарадының ажылдакчыларының дорт хүлээлгези-дир. Ол — партия органнарының бирги чергеде турар сагыш салыышкыны-дыр».

Партияның Уставын болгаш чурттуң Үндезин Хоойлузун удуртулга болдургаш, районнуң мурнунда салдынган ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын шиитпирлээринге район болгаш көдээ Советтерниң ролюн бедидер, ол органнарга шыырак билиглиг коммунистерни быжыглаар, оларның негелдезин күштелдирер талазы-биле районнуң партия организациязы боттуг ажылдарны чорудуп турар.

Ам бисте район, хоорай болгаш көдээ Советтерниң 482 депутаттарының 38 хуузу азы олардан 187 кижи коммунистер. Коммунист-депутаттарның хөй нурууузу оларга чоннуң көргүскени бедик бүзүрелдиң төлептиг ажыл-херек-биле шынзыдып, бүдүрүлгеге болгаш хөй-нииити амыдыралынга үлегер-чижээн көргүзүп турар. Оларның чамдыктарының аттарын адаарга ылдыг: эрткен чылын саар бир инектен-не 3295 кг сүттү саагаш, республиканга рекордту тургускан «Большевик» совхозтуң саанчызы Т. К. аап, К. С. Хомушку, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта М. С.-Б. Алдын-кыс, «Искра» болгаш «Большевик», «Чыраа-Бажы» совхозтарда фермалар эргелекчилери Д. Монгуш, И. Күдер-оол, Х. Севилбаа, хойжулар Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары: Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Ч. Д. Монгуш, район Совединиң депутады Д.-Н. Ч. Ооржак, «Октябрь 30 чылы» совхозта ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Х. Б. Куулар, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң хойжузу, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи В. Ч. Байлак, Чадаанада чолаачы Н. Н. Шоев, башкы Д. К. Долума, эмчи Ю. И. Кузьмин дээш оон-даа өскелер-дир.

Советтерниң органнарын шыырак эртем-билиглиг, организакчы арга-мергежилдиг коммунистер-биле быжыглаарынче партия райкому доктаамал кичээнгейни салып турар. Райкүүскомнуң килдистер эргелекчилери шупту дээди эртемниг эштер, хоорай болгаш көдээ Совет күүскомнарының даргаларының 70 ажыг хуузу дээди болгаш ортумак эртемниг. Советтерде коммунистерден даандырган ажыл-херекке бедик харыысалгалыг болуп, инициативалыг ажылдап турар эштер база хөй. Чижээ, улус депутаттарының Бора-Тайга көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы Д. Н. Ондарның бо ажылга дуржулгазы улгадып, элээн үр үеде ажылдап турар. Көдээ Совет бодунуң активи болгаш хөй-нииити организациялары-биле кады ажылды экп тургускан. Ооң девискээринде «Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбыры (эргелекчизи ол Советтиң депутады коммунист М.-Н. О. Сарыглар) чыл бүрүде планныг онаалдаларны чедиишкинниг күүседип турар. Салбыр бо чылдың кыштаглаашкынын чедиишкинниг чорудуп, бирги кварталда күрүнеге сүт садар планын март эгезинде-ле күүседиишкен, төрүүр чүс хойга онаашкыр 106 хураганны камгалап алган. Мында хөй-нииитиниң корум-чурумун быжыглаар хемчеглерни көдээ Совет хөй-нииити организациялары-биле кады демниг күш-биле чорудуп келген болгаш организастыг чорук бедип, сагылга-чурум быжыгып турар.

Шеми көдээ Совединиң күүскому (даргазы Хертек Сенденмаа) хөй-нииитиниң корум-чурумун быжыглаар талазы-биле чурттакчы чоннуң ортузунга кижизидилге ажылын багай эвес чорудуп келгениниң ооң девискээринде кем-херек үүлгедир чорук эвээжеп турар. Көдээ Совет нииитиниң малының кыштаглаашкынынче улуг кичээнгейни салып турар. Ооң түңнелинде кыштаглаашкын «Большевик» совхозта организастыг эртип, ооң эгезинден бээр малдың баш санын 98 хуу камгалап алгаш, апрель 1-деги түңнел-биле СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң, ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугун чедип алган.

Депутат коммунистерниң бот-харыысалгазын бедидеринге, оларның соңгуткан округтарынга чорудуп турар ажылдарын контрольдаарынга район болгаш көдээ Советтерде тургускан партия бөлүктери улуг рольду ойнап турар. Район Совединиң депутаттарының партия бөлүү бодунуң ажылын план ёзугаар чорудуп, ооң хуралдарын доктаамал эрттирип турар. Аңаа сессияларга чугаалажыр айтырыгларны шиитпирлээринге оларның сорулгаларын база чамдык депутаттарның депутат хүлээлгелерин күүседип турарының дугайында дыңнадыгларын ап турар. Советтерде ажылдап турар депутат-коммунистерниң харыысалгазын болгаш идепкейин бедидери-биле оларның отчёттарын бюроларга, коммунистерниң хуралдарынга алырын доктаамал практикалап турар. Чижээ, СЭКП райкомунуң бюрозунга сөөлгү үеде Ишкин, Сүт-Хөл көдээ Советтериниң даргаларының отчёттарын дыңнааш, ажылды улам экижидеринче угланган хемчеглерни алган.

Партия райкому райкүүскомнуң килдистерин болгаш көдээ Советтер күүскомнарын кадрлар-биле быжыглаар талазы-биле чамдык хемчеглерни ап турар. Райкүүскомнуң культура база социал-хандырылга килдистериниң эргелекчилеринге партия ажылдакчылары эштер С. Ч. Хертек, С. С. Монгушту, Ийме көдээ Совединиң күүскомунуң даргазынга Туват Каадыр-оолду чоруткан. 1978 чылдың төнчүзүнде партия кежигүнүнге кандидат, Чыраа-Бажы көдээ Совединиң күүскомунуң секретарынга ажылдап турган инициативалыг аныяк ажылдакчы К. Оолчукайны Хорум-Даг көдээ Совединиң күүскомунуң даргазынга чорутканының сөөлүнде ол көдээ Советтиң ажылы көскүзү-биле экижип турар.

Партия организацияларының удуртулгазы-биле Совет органнар ажыл-агыйга удуртулганың арга-методун үениң негелдезинге дүүштүр тургузар дээш боттарының ажылының деңнелин бедидеринче кичээнгейни салып турар. Ооң түңнелинде районнуң мурнунда салдынган чамдык сорулгалар шиитпирлеттинип турар. 1979 чылдың бирги кварталында районнуң үлетпүр бүдүрүлгелери продукция бүдүрериниң планын 103,3 хуу күүсеткен, эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге, 19 хуу өскен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүзү 104,6 хуу болган. Көдээниң ажыл-ишчилери агаар-бойдустуң байдалы берге турза-даа күрүнеге мал продукцияларын садар планнарын ажыр күүсеткеннер.

Малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле районнуң малчыннары күженишкинниг ажылдап турарлар. Бо чылдың апрель эгезинде совхозтарның төрүүр хоюнуң 90 ажыг хуузу оолдапкан. Төрүүр 100 хойга онаашкыр 88 хураган алдынган, «Октябрь 30 чылы», «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтар 92-ден 103 хураганнарны камгалап алган. Амгы үеде районнуң чер ажылдакчылары часкы тарылганың белеткелинде чедир кылдынмаан ажылдарны доозуп, тарылганы бедик агротехниктиг организастыг байдалга чорудар дээш бүгү күштү мөөңнеп турар. Ол сорулга-биле чоокта чаа районнуң механизаторларының болгаш суггатчыларының чөвүлел хуралын эрттирген, чорудар ажылдарның сорулгаларын аңаа тодараткаш, оларны боттандырар хемчеглерни ап эгелээн.

Советтер ажылында чамдык кылдынып турар чүүлдер-биле чергелештир улуг четпестер барып айтыр херек. Ол дугайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эрткен чылдың февральда Чөөн-Хемчик райкүүскомнуң ажылының дугайында доктаалында тодаргай айыткан. Ында илереттинген четпестерни эдер дээш райкүүском, хоорай база көдээ Советтер чамдык ажылдарны чоруткан болгаш чорудуп-даа турар. Ындыг-даа болза ол доктаалда айыттынган четпестерни эдер талазы-биле райкүүскомнуң база чамдык көдээ Советтерниң талазындан ам-даа кошкак хемчеглер ап турар. Ооң уламындан районнуң экономиказының кол адыры — мал ажылында хожудаашкыннар ам-даа үргүлчүлевишаан.

Чадаана хоорайда болгаш суурларда чамдык чурттакчылар хөй-нииитиниң корум-чурумун үрээр, арагалаар, кем-херек үүлгедир чоруктар ам-даа бар боор турар. Социалистиг хоойлу-дүрүмнү болгаш хөй-нииитиниң корум-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды улам күштелдирериниң, маңаа холбаштыр ап турар хемчеглерниң дээштиин бедидериниң, чоннуң бүгү кезектериниң ортузунга идей-кижизидилге ажылын комплекстиг чорударының дугайында чоокта чаа эрткен районнуң партия активиниң хуралынга база катап шынгыы партийжи чугаалар болган. Маңаа холбаштыр район, хоорай болгаш көдээ Советтер, оларда ажылдап турар коммунистер өске бүгү хөй-нииити организациялары-биле эргежок чугула боттуг хемчеглерни алыр ужурлуг.

Москваның Бауман соңгулда округунуң соңгукчуларынга база СЭКП ТК-ның апрель (1979 чыл) Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чугааларында улус депутаттарының бүгү Советтериниң ажылын улам ыңай сайзыраңгайжыдарының угланыышкыннарының дугайында кирген чүүлдерни болгаш түңнелдерни районнуң партия организациязы ажылга хажык чокка удуртулга болдургаш, Советтерде ажылдап турар коммунистерниң ажыл-херекке харыысалгазын база, негелдезин бедидип тургаш, улус депутаттарының Советтеринге партийжи удуртулганы күштелдирер дээш моон соңгаар-даа шулурзу ажылдарны чорудар апаар.

П. БОЙДУ,
СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары.

Партийжи амыдырал

Чонга барааннар

ЧААРТЫЛГАНЫҢ ТҮҢНЕЛИНДЕ

Адырның мурнакчы бүдүрүлгези болур Волгоградтың В. И. Ленин аттыг кондитер фабриказы бо чылдың бирги кварталының планындан ажыр 40 тонна кылыгларны бүдүрген.

Беш чылдың эгезинден бээр фабрикада кол бүдүрүлгени чаарты чепсеглеп, мурнакчы технологияны нептереткен. Чаа дериг-херекселдерниң хөй кезин ЭДЧ программазын ёзугаар Герман Демократтыг Республика чорудуп турар.

1980 чылда планнаттынган продукция бүдүрериниң талазы-биле контроль саннарны бо чылын чедип алырынга чаартылга арганы берип турар. Кылыгларның ассортиментизин үргүлчү немеп болгаш чаартып турар. Амгы үеде ында 200 ажыг янзы-бүрү кылыгларны бүдүрүп турар.

ЧУРУКТА: шенелде-бүдүрүлге лабораториязының инженер-технологтары Людмила Жаркова (солагай талазында) болгаш Евгения Сидякина оларның фабриканың бүдүрүп турар конфеттерниң хевирлери-биле.

Э. КОТЛЯКОВТУҢ фотозу,
СЭТА-ның фотохроникасы.

ЧААГАЙ ХЕРЕК

Бистиң «Кызыл Тук» совхозта херээженнер чөвүлели суурга дагаа, хаван азыраар күзелдиг өг-бүлелерниң даңзызын агитквартиралар ааййы-биле бурун тургузуп алган деп болур. Ол ышкаш өг-бүле бүрүзү огородтуг болуп, картофель, ногаа аймаан өстүрер болгаш бажыңнар чанынга ыяштар, чечектер тарыыр ажылдарны чорударын көрүп турар.

Бо ажыктыг болгаш чаагай херектерни чорударынга таарымча чок байдалдарны тургузуп турар дараазында чүүлдерни дүрген чайлатса деп саналдыг мен.

Суурнуң турар чери суг талазы-биле кызыы хандыртынган деп чылдагаан-наш, чурттакчы чон моон мурнунда картофель тарып өстүрбейн турган (чүгле Адыр-Тал иудумчузунуң чурттакчылары картофель тарып турганнар). Чылдың-на суурга ыяш тарылгазын организастап келген, ынчалза-даа суг бугаларын таарыштыр каспаан болганындан олар кадып, кургап каар турган. А Мугур хемниң суун сууржа бугалап кииреri ол бергелерден үнериниң кол аргазы эвес бе?

Оон ыңай суурувуста ээ чок ыттар көвүдээн. Ол байдал чурттакчыларның дагаа, хаван өстүреринге шаптык болуру билдингир: ындыг ыттар мал-маганче шоглап турарын көрүп болур. Ынчангаш көдээ Совет күүскому ээлиг ыттарны багладыр болгаш дугаарлаар, а ээ чок ыттарга хамаарыштыр чогуур хемчегни алыры база негеттинип турар.

Өг-бүле бүрүзү огородтуг, ай-чижектиг мал-маганныг болур дугайын чүүлдүзүнүп четкир-дир мен.

К. НАРА-САЛ.

МУРНУКУ ОДУРУГДА

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» совхозунуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының саанчызы, Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергезиниң эдилекчизи Валентина Санчыевна Донгак аныяктарның дагдыныкчызы. Хоочун саанчы онгу беш чылда алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип, коллектив кежигүннериниң ортузунда калбарган чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

ЧУРУКТА: В. Донгак.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ШЫНАРЫН ЭКИЖИТСЕ

Кызыл районда «Тивилелге» совхозтуң төвү Кур-Чер суур республика найысылалы Кызылдан ырак эвесте. Ол суурда ажылчын кооперациязы бар. Чурттакчы чонну аъш-чем болгаш үлетпүр бараанары-биле хандырып турар. Хлебти Таңды районнуң Бай-Хаакта хлеб заводундан алыр. Оон сөөртүп эккеп турар. Хлебтиң шынары дыка куду— кургап калган, дузу чок, ажындызы четпес болгулаар. Чамдыкта хлеб шуут үзүктели бээр.

Хлебтиң шынарының дугайында негелде кылырга, Бай-Хаактың хлеб заводунуң ажылдакчылары: —Моон эки хлебти бистен манаан херээ-ңер чок—деп харыылап каар.

Бүдүрүп турар продукцияның шынарын бедидери — бүгү-нииитиниң херээ. Ынчангаш Бай-Хаактың хлеб заводунуң продукциязының шынарын экижидерин чурттакчы чон манап турар.

Э. ТЕЖИТ.

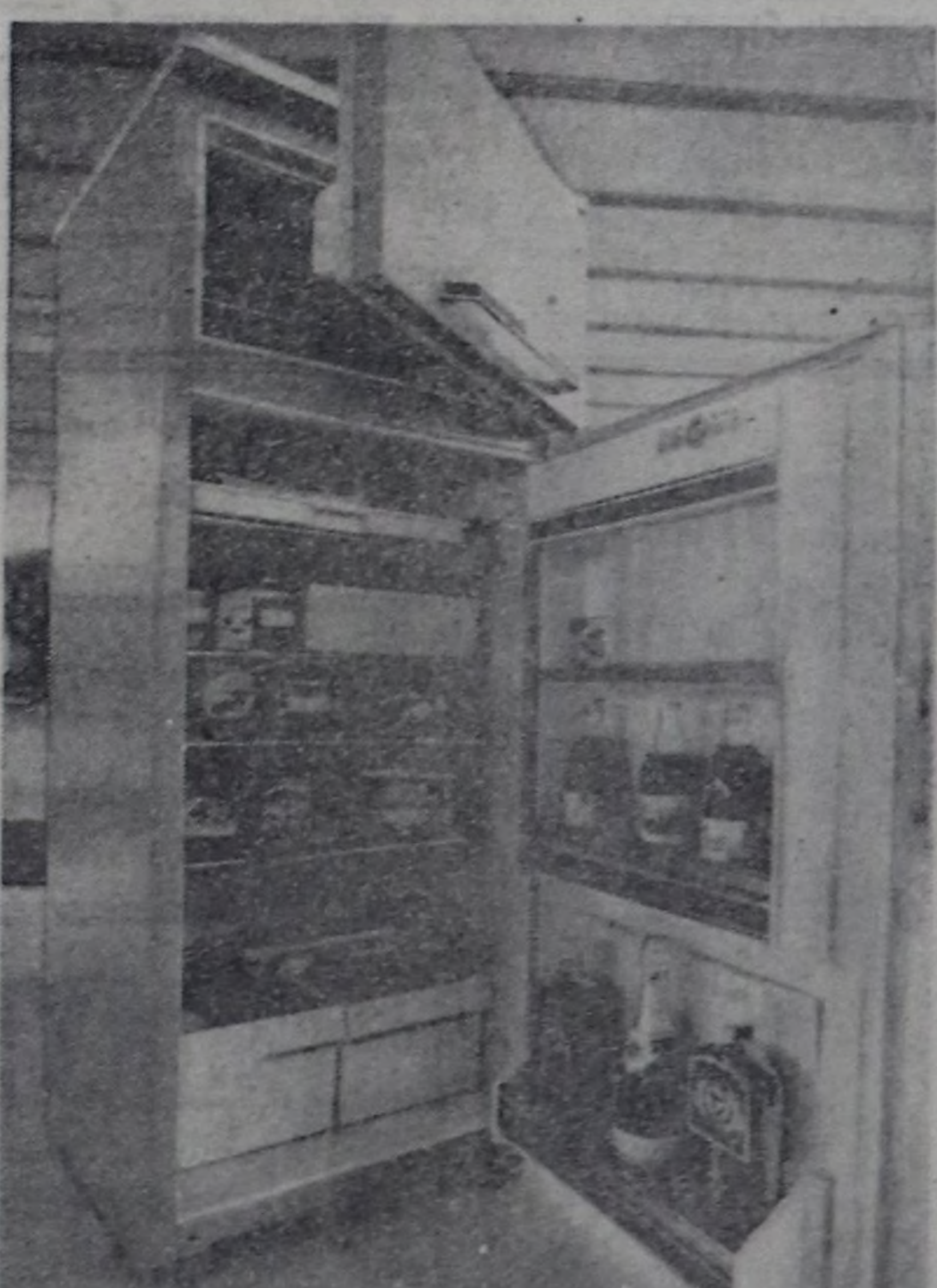

КОНВЕЙЕРДЕ — «МИНСК-15»

БЕЛОРУС ССР. Минскиниң соодукчулар заводунда «Минск-15» деп ийи камералыг чаа аппараттарны массалыы-биле бүдүрүп эгелээн. Соодукчунуң нииити ишкири 260 куб. дециметр, соодар камераның хемчээли 45 куб. дециметр. Бо сөөлгү аппараттар мурнукуларындан эвээш электроэнергия чарыгдаар.

ЧУРУКТА: «Минск-15» деп соодукчу.

А. НИКОЛАЕВТИҢ фотозу,
СЭТА-ның фотохроникасы.

АЖЫЛ-ИШТИҢ АЧЫЗЫ

Кижи бүрүзү хүннүң-не магазин, столоваялардан белеткеп каан янзы-бүрү чемнерни садып ап турар болгай. А оларны белеткеп кылырынга болгаш шыгжаарынга херектиг машиналарны, механизмнерни кым септеп, хайгаарап турарыл? Амгы үеде садыг болгаш нииити чемненилге черлери машиналар болгаш механизмнер-биле байлак хандыртынган. Оларның тургузуун тудуп эки билир септекчи специалистер чок болза, садыг, чемненилге черлериниң ажылдакчыларының ажылдаарынга таарымча чок болур, а садып алыкчылар азы чемненир дээннер шынары багай чүүлдерни алыр ужурга таваржыр ийик.

Кызыл хоорайда, Садыг министерствозунуң чанында, монтаж кылыр комбинатта магазиннерге, нииити чемненилге черлеринге садыг-технологтуг дериг-херекселдерни эттеп тургузар болгаш септээр цех ажылдап турар. Ында ажылдап турар ажылчыннар дериглелерде үрелиишкиннер болу бергенде кайы-бир черден кыйгырыг келзе, дораан барып, дуза чедирип, септээринге кезээде беленнер. Олар соодукчуларны, электри печкаларын, эът тыртар машиналарны дээш оон-даа өске хөй янзы дериг-херекселдерни септеп, тургузуп турарлар. Бо нарын болгаш солун ажылды кылып турарларның бирээзиниң дугайында тодаргай бижикседим.

Ооң адын Яков Макарович Соколов дээр. Ол ам дериг-херекселдер цегинде 15 чыл уламчылыр ажылдап турары бо. 1964 чылда Донда-Ростов хоорайга тускай курстарны дооскаанының соонда Кызылга келгеш, дагдыныкчызы Г. Черепанов-биле республикада бүгү-ле бар турган садыг-технологтуг дериг-херекселдерни чүгле ийилээ септеп турган үелери аңаа черле уттундурбас. Я. Соколов чоокта чаа 50 харлаан.

— Бодумнуң ажылымга ынак мен. Ам бистиң комбинатта 20 ажыг специалистер бар. Әң-не аңгы-аңгы дериг-херекселдерни септеп турар бис — деп, Яков Макарович өөрүп чугаалай-дыр.— Чылдың-на чаа-чаа хевирлерниң янзы-бүрү дериг-херекселдери бистке немежип турар. Оларның шуптузунуң тургузуун кончуг эки билири бистен негеттинип турар. Септелге үезинде чамдык кезектер бисте чок болурга (ылангыя даштыкы дериг-херекселдерге), боттарывыс чогаадып кылыр ужурга таваржыр-дыр бис. Кандыг-даа үрелиишкиннерни А. Благодатский, С. Нижегородов дээн ышкаш ажылчыннарның кызымак, аваангыр чоруунуң ачызы-биле ам дүрген эдиптер аргалыг бис— деп, ол чугаалады.

Цехтиң ажылчыннары Новосибирск болгаш Донда-Ростов хоорайларга барып, тускай курстарны дооскаш кээп, Яков Макаровичиниң удуртулгазы-биле ооң байлак арга-дуржулгазын шиңгээдип ап, ажылдап турар. Дуржулгалыг дагдыныкчы өөреникчилеринге бодунуң ажылынга ынак болур чорукту кижизидип дизе ажырбас. Ам оларның элээн хөйүн бодунуң ажылынга шыырак мергежил берген деп болур.

Цех планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип турар. Септелгени чорудуп турар организацияларындан оларның адынга мактал дар эвээш эвес кээп турар. Цехтиң ажылчыннары ажылынга хамаарыштыр чаа чүүлдерни доктаамал дилээр, септелге үезинде туруп келир бергедээшкиннерни дүрген, шын шиитпирлээр болгаш септелгени шынарлыг күүседир дээш кызымак ажылдап турарлар. Бо дээрге цехтиң мастери Я. М. Соколовтуң билдилиг удуртулгазының база үре-түңнелдиг ажыл-ижиниң ачызы-дыр.

Ю. ЕГОШИН.

БИРГИ КВАРТАЛДА

Бүгү совет кижилер-биле бир демей, Сүт-Хөл ажылчын кооперациязының садыг ажылдакчылары партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, совет садыгның культуразын бедидер дээш улуг күжениишкинниг ажылдап турар. Сүт-Хөлдүң ажылчын кооперациязының баштаар чери, партия, профэвилел организациялары тус-тус садыгжылар ортузунга социалистиг чарышты калбартпышаан, ай, квартал планнарын ажыр күүседип турар мурнакчыларны шаңнап, мактап турар.

Ажылчын кооперациязының улуг товароведи Б. Ховалыг садып алыкчыларның-даа, садыгжыларның-даа негелде, херекселдеринге дыңнангыр болбушаан, хереглекчилерниң негелдезин барымдаалап тургаш, чаа-чаа бараанарны Кызылдың садыг базазындан эккеп турар. Бо чылдың бирги кварталында кооперация 814 муң рубльдиң орулгазын киирип алыр турган болза, 837 муң 628 рубльди киирип ап, квартал планын 102,3 хуу күүсеткен.

Хереглекчилерниң негелделеринге дыңнангыр, боттарының мурнунда салган сорулгаларын ылап-ла күүседир дээш үре-түңнелдиг ажылдап турарлар база хөй. Хор-Тайганың холушкак бараанар магазининиң садыгжызы А. Ензак, Бора-Тайганың аъш-чем магазининиң эргелекчизи А. Монгуш, Ак-Дашта холушкак бараанар магазининиң садыгжызы Ш. Кима, малчыннар турлаа Манчүректиң көдээ магазин эргелекчизи, хоочун садыгжы М. Ондар, автомагазин эргелекчизи М. Монгуш бирги кварталдың планнарын ажыр күүседип, чедиишкинниг ажылдааннар. Ажылчын кооперацияның ажылдакчылары хуучу кежигүннеринге 13 кижи киирер тургаш, 15 кижини киирип алганнар. Хуучуларның акша салыышкынының планы 200 рубль турда, 210 рубльни киирип ап, планын база-ла ажырган. Чонну хлеб-биле хандырар талазы-биле багай эвес ажылдап, кварталда 185 тонна хлебти быжыргаш, планын 100 хуу күүсеткен. Хлеб-булочка кылыгларындан 30 муң рубльди күрүнеге киирер тургаш, 31 муң 200 рубльди кииргеш, планын 104 хуу күүседип, эки көргүзүглүг болганы ол.

Бирги кварталда багай эвес ажылдаан садыгжыларга баштаар чер, профэвилел организациязы өртектиг шаңналдарны тывыскан, оларны коллективтиң хүндүлел самбыразынга киирген. Садыг ажылдакчылары өре-самчыгдал кылыр чоруктарны болдурбас, садып алыкчыларга дыңнангыр болур, хандырылганың культуразын улам бедидер дээш чүткүлдүг ажылдап турарын демдеглээр апаар. Сүт-Хөлдүң ажылчын кооперациязының коллективи Чөөн-Хемчик райпозун социалистиг чарышка кыйгырган, оларны бо удаада нииити көргүзүглер талазы-биле ашкан.

Респотребсоюзтуң баштаар чери, ооң садыг базазы чамдык эргежок чугула хереглелдиң бараанары-биле ажылчын кооперациязын четпес хандырып турар. Тодаргайлаарга, хүн бүрүде амыдыралга херектиг электри лампочкалары, тоннар, бөрттер, кургаг сүт, үс аймаа-биле доктаамал хандырбайн келген. Ооң уламындан Сүт-Хөлдүң девискээринде чурттакчылыг суурларның бажыңнары-даа, албан черлери-даа хөй кезин электри чырыын ажыглавайн келген. Кургаг сүт, үс аймаан сураглааш, садып алыкчылар Ак-Довурак хоорайже болгаш өске-даа черлерже шүүдеп чоруп турарлар.

Бо четпестерни хамаарылгалыг организациялар өөренип көөрү эргежок чугула боор.

О. БОРАШ.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

АЖЫЛДЫҢ СТИЛИН БОЛГАШ МЕТОДУН САЙЗЫРАҢГАЙЖЫДАР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели Таңды район Совединиң күүсекчи комитединиң районда ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунун удуртур талазы-биле организакчы ажылының дугайын бодунуң хуралынга чугаалажып көрген. Таңды райкүүском СЭКП-ниң XXV съездизиниң, ТК-ның ооң дараазында Пленумнарының шиитпирлерин база Конституцияларның тыпсып турар эрге-хүлээлгелерин боттандырбышаан, районнуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң комплекстиг айтырыгларын шиитпирлээр талазы-биле чамдык эки ажылдарны чорудуп турарын Министрлер Чөвүлели демдеглээн. Райкүүскомнуң хуралдарынга көдээ ажыл-агыйның, медицина, амыдырал хандырылгазының, корум-чурум камгалалының, көдээ Советтер күүскомнарының ажылының дугайында айтырыгларны чугаалажып турар. Онгу беш чылдың үш чылдарында районнуң совхозтарының кол фондузу, капитал салыышкынны шиңгээдип алыры, үлетпүрнүң хемчээли, продукцияның сайгарылгазы, барааң саарылгазы өзүлделиг болган. Чурттакчы чоннуң материалдыг чаагай чоруу болгаш культурлуг деңнели бедип турар.

Ынчалза-даа райкүүском совет органнарының ажылын, районнуң ажыл-агый, социал-культура тургузуушкунун удуртуп турарының, ооң эргелел болгаш организакчы ажыл-чорудулгазының деңнели СЭКП-ниң XXV съездизиниң, ТК-ның июль болгаш ноябрь Пленумнарының негелделеринге дүүшпейн турар деп Министрлер Чөвүлели демдеглээн. Райкүүском, Хөву-Аксы суур болгаш көдээ Советтер районнуң улус ажыл-агыйының чамдык адырларында хожудаашкыннарны чайладырынга бар аргаларны четче ажыглавайн, ажыл-херектиң түңнелдерин шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрбейн, даандырган ажыл-херектиң байдалы дээш совет болгаш ажыл-агый удуртукчуларының хууда харыысалгазын четпес бедидип турар. Райкүүском эргелел ажыл-чорудулгазын экижидер, үстүкү органнарның болгаш бодунуң шиитпирлерин күүседир дээш организастыг ажылды күштелдиреринче эвээш кичээнгей салып келген.

Районнуң чер-чер Советтеринге дуза көргүзер сорулга-биле Министрлер Чөвүлелиниң оргинструктор килдизи алды үнүүшкүннерни кылган. 1978 чылдың майда Министрлер Чөвүлелиниң комиссиязы комплекстиг хыналданы кылгаш, райкүүскомнуң калбак хуралынга чугаалаштырган, ынчан күүскомнуң аппаратының ажылының стилинде болгаш методунда шыңгыы четпестерни демдеглээш, оларны экижидериниң хемчеглерин айыткан турган. Ынчалза-даа райкүүском чогуур түңнел кылбаан болгаш ол четпестерниң чамдызы амдаа үргүлчүлеп турар. Министрлер Чөвүлелиниң аңаа хамаарыштыр хүлээп алганы, күүскомнуң хүн бүрү удуртулга болдурар ужурлуг доктаалын күүском чидирген. Хүлээп ап турар шиитпирлер четче ажылдап кылдынмазындан, оларның күүселдезинге контрольдуң кошкаандан күүскомнуң килдистеринде, эргелелинде, чамдык Советтерде күүселде чуруму, херек эмгелели куду деңнелде артпышаан. Күүскомга чамдык айтырыгларны чугаалажып көөрде, коллегиалдыг принципти хажыдып, күүском кежигүннери хуралдарга эвээш санныг олуржуп турар.

Райкүүскомнуң эргелел болгаш организакчы ажыл-чорудулгазында шыңгыы четпестер районнуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планнарын күүседирин хандырарынга шаптыктап турар. Мал ажылының продукцияларын бүдүрери болгаш күрүнеге садары сөөлгү үш чылдарда үргүлчү кудулап келген, ынчангаш беш чылдың үш чылдарында хожудаашкыны 1610 тонна эът, 1281 тонна сүт четкен. Үш чыл иштинде бир инектен сүт саалдазы 114 кг, бир хойдан дүк кыргылдазы 150 грамм эвээжээн. Бүгү чүзүн малдарны өстүрериниң планы күүсеттинмээн. 1976 чылга деңнээрге, мыйыстыг бода мал 2,7 муң башка, хой, өшкү 6,6 муң, хаван 300, чылгы мал 600 башка кудулаан.

Ниитиниң малын бедүүн чем-биле хандырары чыл бүрүде чартыктан эвээш, чулуктуг чемнер 30 хире хуу белеткеттинип келген. Совхозтарда чер ажылының культуразы чавыс, чериң үнүш-дүжүттүүн бедидер хемчеглер багай күүсеттинип турар. Районнуң совхозтары 1978 чылда хөй түңнүг карылгалыг ажылдаан. Ажылчыннарның, албан-хаакчыларның болгаш өске-даа хамаатыларның хууда дузалал ажыл-агыйы, коллективтиг сад болгаш огород өстүрер талазы-биле хемчеглер четпес чоруттунуп турар.

Районнуң чамдык үлетпүр бүдүрүлгелери планныг даалгаларын ыракта чедир күүсетпейн турар. Оларга хамыктың мурнунда Бай-Хаактың хлеб заводу, Балгазынның, Бай-Хаактың ыяш ажыл-агыйлары хамааржыр. Харылзааның 12 салбырларының бежи бо чылын планын күүсетпээн. Транспорт бүдүрүлгелериниң ажылын экижидериниң айтырыгларын райкүүском хуралдарынга чугаалашпайн келген. Авария болур чорук көвүдээн. Районда транспорт ажыглалы ниитизи-биле багай, машиналарның техниктиг белениниң болгаш ажылче үнериниң коэффициентизи куду.

Чурттакчы чоннуң садыг хандырылгазы, ылаңгыя малчыннарның хандырылгазы чогуур деңнелде эвес. Чоннуң хлеб, хлеб-булочка кылыглар-биле хандырарын үзүктелдирбезиниң айтырыы үр үеде шиитпирлеттинмейн турар. Арага садыглаары чылдан чылче өзүп турар. Эрткен чылын болган кем-херектерниң 85 хуузу, аварияларның 50 хуузу арагалаашкынның уржуундан болган.

Чуртталга-коммунал бүдүрүлгелери чыл планын күүсетпээн, чуртталга тудуунуң болгаш септелге планы күүсеттинмээн, чаагайжыдылгага көрдүнген хөреңгилер 99,5 хуу күүсеттинген. Көдээде чонга ачы-дуза чедирилгезиниң деңнели чавыс. Бай-Хаактың, Хөву-Аксының комбинаттары планнарын күүсетпээн. Совхозтар төптеринге хүлээп алыр пунктулар ажылын барык организаставаан. Сөөлгү үеде культура албан черлериниң ажылы кошкаанындан чаңгыс-даа көдээ клуб албан чери планын болгаш социалистиг хүлээлгезин күүсетпээн. Ыракта турлагларны, фермаларны хандырарының тодаргай графиги чок. Улус өөредилге килдизиниң ажылында четпестер база хөй.

Школаларга өөреникчилер контингентизиниң планы 1978 чылда 99,5 хуу күүсеттинген, өөреникчилерниң школа ара каары хөй. Кежээки школаларга өөреникчилер чылдазының планы чыл бүрүде күүсеттинмейн келген. Өөреникчилерниң күш-ажыл кижизидилгезин болгаш чайгы дыштанылгазы багай организастаттынып турар. Өөреникчилерден эрге-чурум хажыдар чоруктар бар. Чурттакчы чоннуң медицина болгаш эм аймаа-биле хандырылгазы амгы негелделерге дүүшпейн турар. Чамдык Владимировка, Успенка, Кочетово ышкаш суурларның санитарлыг байдалы болгаш чаагайжыдылгазы ыракта четпес.

Көдээ, суур Советтериниң, күүском даргаларының чөвүлел хуралының (1978 ч.) сүмелерин күүском хуралдарынга чугаалажып көрбээн болгаш оларны практикага боттандырар хемчеглер ажылдап кылдынмаан. Ол хиреде районда оперативтиг байдал шыңгыы болуп артпышаан. Улусчу дружиналар, эш хуу судтарының, дузалал пунктуларының болгаш өске-даа бот ажыл-чорудулгалыг организацияларның ажылы кошкак. Районнуң ажыл-агыйынга улуг когарал чедирип турар өрттерниң саны ыңаарылбайн турар.

Советтерге шуут хамаарылгалыг үстүнде айтырыгларны чер-чер Советтериниң сессияларынга, күүском хуралдарынга хаая чугаалажып, харын чамдыктарын чугаалашпайн-даа турар. А хүлээп алдынган чамдык шиитпирлер күүселде чок.

Чер-чер Советтериниң аппаратында кадрларның үнер, кирер чоруу хөй. 1976—1978 чылдарда райкүүскомнуң 4 секретары, ниити килдистиң 4 эргелекчилери солушкан. 1978 чылдың марттан бээр Бай-Хаак көдээ Совет күүскомунуң даргазы чок, Кочетов, Межегей көдээ Советтерниң күүскомнарының секретарьлары удаа-дараа солчуп келген. Ажылчы чоннарның чагааларын болгаш хомудалдарын көөрүнүң чурумун хажыдып турарындан үстүкү органнарга ол райондан хомудалдар хөй кирип турар. Райкүүскомнуң чамдык кежигүннери чонну хууда айтырыынга хүлээп алырының доктааттынган үезин барымдаалавайн турар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели Таңды район Совединиң күүсекчи комитединиң районда күрүне, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун удуртур талазы-биле организакчы ажылын багай деп санаан болгаш райкүүскомнуң, суур, көдээ Советтериниң ажыл-чорудулгазын удуртурунуң стилинге болгаш методунга болдурган шыңгыы четпестери дээш, районнуң экономиктиг база социал-культура хөгжүлдезиниң планнарын күүседирип четпес хандырганы дээш Таңды райкүүскомнуң даргазы Т. С. Тюлюштү хемчег алган.

Хүлээп алдынган доктаалда демдеглеттинген четпестерни дарый чайладырын Таңды район Совединиң күүскомунга дагзып база ол талазы-биле ап чорудар тодаргай хемчеглерни айтып турар доктаалды Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган. Эң чугула чамдык айтырыгларны Таңды райкүүском-биле кады бир ай хуусаа иштинде сайгарып көргеш, чогуур хемчеглерни боттандырарын хамаарышкан министерстволарга болгаш ведомстволарга сүмелээн.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

АФГАНИСТАН: революцияның базымнары

Кабулдуң төвүнде, мурнунда хаанның ордузунуң, амгы үеде улустуң ордузу деп адаан бажыңның мурнунда шөлде бедик ак мрамор кырында танк тургузуп каан. Ол мраморда мынча деп бижээн: «Бо танк 1978 чылдың апрельдиң улуг революциязының хүннеринде Надирлерниң династиязының сөөлгү чөленгиижин штурмнаарынга киришкен». Тураскаалдың чанында дөрт булуңнуг дөрт ак даштар бар. Ында 1978 чылдың апрель 28-тиң дүнезинде маадырлыы-биле өлген солдаттарның болгаш офицерлерниң аттарын оюп бижип каан.

Деради ёзу-чурумнуң чөленгиижи турган хаанның ордузун революстуг солдаттар болгаш офицерлер эжелеп алганының үезинден бээр бир чыл эрткен. Ол хуусаа мырыңай улуг эвес кылдыр сагындырар, ынчалза-даа революцияның чаартканы афган черде кандыг улуг чаартылгалар болбаан дээр! Хөй миллион кижилерниң кичээнгейин Улусчу-Демократтыг партияның ТК-ның болгаш революстуг чазактың калбак программазы хаара туткан. Ол программада экономиктиг хожудангай чорукту ажып эртеринче, үези эрткен феодалдыг болгаш феодализм мурнунуң харылзааларын чок кылырынче, неоколониализмниң бүгү артыышкыннарын шиитпирлии-биле узуткаарынче, хөй-ниити амыдыралын демократчыдарынче, ажылчы чоннарның эргелерин болгаш хосталгаларын хандырарынче угланган үндезин социал-экономиктиг чаартылгалар баш удур көрдүнген.

Афганистан—аграр чурт, ооң 18 миллион чурттакчыларының 80 хуузу көдээниң чурттакчылары болур. Көдээ ажыл-агый нийти национал продуктунуң үштүң ийи кезиин берип турар. Хөвеңни, дүктү, фруктуларны, каракульду болгаш көдээге бүдүрген өске-даа продуктуларны дашкаар үндүр садары афган даштыкы садыгның даштыкыдан орулгазының 75 ажыг хуузун берип турар. Ооң-биле кады көдээ ажыл-агыйның бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле Азияда эң-не куду черлерниң бирээзи боор турар. Афган көдээде техника херек кырында чок. Чуртта 2500-тен хөй эвес тракторлар бар. Хөй даг суурларының чурттакчылары электричествону билбес, амгы үеде афган тараачынның чепсээ болза чүс чыл мурнунда ышкаш ыяш андазын, хетпе болур... Ындыг болганда феодалдыг болгаш феодализм мурнунуң харылзааларын чок кылырын баш удур көрүп турар аграр реформазын чорударын афган удуртулга эң чугула сорулга кылдыр көрүп турар. Ону чорудары ажылчын аңгының тараачыннар-биле эвилелин улам ыңай быжыглаар арганы бээр.

— Баштайгы ийи үе-чадада чер реформазын бо чылдың январьдан эгелээш, чурттуң 28 можуларының 20-зинде боттандырып чоруткан. Үш айның дургузунда 110 муң чери чок болгаш эвээш черлиг тараачыннар 1100 муң джериб (1 джериб—0,2 гага ден) черни алганнар. Чурттуң хөй-хөй районнарында тараачыннарга дамчыдып берген черлерде кооперативтерни тургузуп турар. Амгы үеде Афганистанда 600 ажыг кооперативтер ажылдап турар.

Чер реформазын чорудары улуг белеткел ажылын кылырын негээн. Чижээлээрге, революстуг чазак № 6 декрет-биле чери чок тараачыннарның болгаш эвээш черлиг тараачыннарның помещиктерге болгаш чиижең садыгжыларга өрезин (хөөзү-биле кады) күш чок болдурган. Өре дарлалындан 11,5 миллион чери чок болгаш эвээш черлиг тараачыннарны хостаан. Ол болза чурттуң көдээ чурттакчыларының 80 ажыг хуузу болур. Кадай алырда садыызын бээр бужарбак чаңчылды № 7 декрет-биле дүжүрген.

Баштайгы афган беш чылда (1979 чылдың март—1984 чылдың март) үлетпүрнүң дүрген хөгжүлдези, чуртту индустриализастаарынга таарымчалыг байдалды тургузары баш удур көрдүнген. Ол талазы-биле баштайгы практиктиг базымнар кылдынган: Кабулдуң чоогунда чес эзилдирер күчүлүг комбинатты, нефть тывар болгаш болбаазырадыр үлетпүрнүң улуг комплекстерин тударының планнарын ажылдап кылып, бажың тудар баштайгы афган комбинатты чаартып эгелээн. Ол комбинатты 15 чыл бурунгаар Совет Эвилелиниң техниктиг дузазы-биле туткан.

Беш чылдың төнчүзүнге чедир чуртка үлетпүр продукциязын бүдүрери 1,6 катаптан эвээш эвес өзер, ооң иштинде үлетпүрнүң күрүне секторунга барык ийи катап өзер. Афган индустрияның тургузуу база өскерлир. Аңаа газ үлетпүрү, нефтехимия, кара металлургия, энергетика ышкаш ындыг чугула адырларның бот-деңзизи улгадыр. Капитал тудугга салыышкыннарның хемчээли ийи бүдүн чартык катап өзер деп, Афганистанның Улус-Демократтыг партиязының ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, АДР-ниң премьер-министриниң оралакчызы Шах Вали СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседага чугаалаан.

Апрель революциязының соонда эрткен чыл чурттуң культура амыдыралынга, улус чырыдылгазының херээнге кескү өскерилгелерни болдурган. Эрги Афганистан революстуг эрге-чагырга чурттакчы чоннуң 90 хуузунуң бижик билбес чоруун арттырып каан. Партияның ТК-зы болгаш АДР-ниң чазаа бижик билбес чорукка «ыдыктыг дайынны» чарлаан—амгы үеде бүгү чуртта тургузуп турар бижик билбес чорукту узуткаарының курстарында 800 муң ажыг тараачыннар, ажылчыннар, ус-дарганнар, көшкүн малчыннар ужук-бижикке өөренип турар. 1984 чылдың төнчүзүнге чедир чуртка бижик билбес чорукту колдуунда узуткаан турар ужурлуг.

Афганистанның төөгүзүнде эң-не баштай бөлүүн ажылчыннарның ажы-төлүнүң мурнунга школаларның, лицейлерниң, техниктиг училищелерниң эжии ажыттынган. АДР-де чурттап турар бүгү улустарның национал культуразының чечектелиишкинин хандырар сорулгалыг делгереңгей программаны ажылдап кылган. Дыл эртемденнериниң бөлүү национал фольклорну чыыр болгаш системажыдар ажылды чоруда берген. Узбек болгаш нуристан дылдарда баштайгы үжүглелдерни парлаан. Кабулдуң радиозу чурттуң улустарының национал дылдарынга дамчыдылганы чорудуп турар апарган...

Афганистанда боттандырып чорудуп турар чаартылгаларны Афганистанның улузунуң демократтыг революциязын шуут тиилелгеге чедирер болгаш «кандыг-даа национал база социал дарлалдан хостуг ниитилелди тургузар дээш чорудуп турар» деп, Афганистанның Улусчу-Демократтыг партиязының ТК-ның чиңгине секретары, АДР-ның Революстуг чөвүлелиниң даргазы Н. М. Тараки чугаалаан.

Революцияның бирги оюн Афганистанның байырлалдыы-биле демдеглеп эрттирип турар бо апрель хүннерде найыралдыг афган улуска революстуг чаартылгаларны улам ыңай боттандырып чорудар дээш ооң демиселинге чедиишкиннерни совет улус күзеп турар.

Ю. КОРНИЛОВ.

(СЭТА-ның тускай корр.).

Афганистанга Апрель революциязының бир чыл оюнга

ЧУРУКТАРДА: революция тиилээниниң соонда афган херээжэннер социал болгаш экономиктиг амыдыралдың бүгү талаларынга эр кижилер-биле деңге киржир арганы алганнар; Кабулда Совет ном бажыңының чанында.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ДЕМИСЕЛДИҢ БЕШ ЧЫЛЫ

ЛИССАБОН, (СЭТА). Национал байырлалын—Хосталганың хүнүн Португалияның депшилгелиг хөй-ниитизи байырлалдыг демдеглээн. 1974 чылдың апрель 25-те демократтыг революцияның түңнелинде фашистиг диктатураны дүжүрген болгаш депшилгелиг тургузугнуң тургустунарынга таарымчалыг байдалдар тургустунган.

Бөгүн, беш чыл эрткенде-даа Португалия нарын байдалда чуртап турар. Чуртка тос чазак солушкан болгаш ам онгу чазак ажылдап турар. Социалистерниң туруш чок политиказы, коммунистер-биле билчир болгаш эвилелдежир чоруктан оларның ылдаашкыны, ол ышкаш улуг капиталга болган чок-ла дүжүп бериптер чоруктары революстуг дыка хөй чаалап алыышкыннарны, ылаңгыя аграр реформазын кыжаныышкын адаанда тургускан. Сөөлгү ийи чылда чурттуң экономиктиг байдалы улам дорайтаан, инфляцияның темпилери өскен болгаш ажыл чокталыышкынының деңнели бедээн, калбак улус массаларның амыдырал деңнели кудулаан.

Апрель революциязының беш чыл оюнга холбаштыр үндүрген кыйгырыынга португал ажылчы чоннарның Бүгү-ниити конфедерациязының — Национал интерсиндикалының национал секретарияды кыйгырыг үндүргеш, реакцияга болгаш фашизмге удур, революсчу чаалап алыышкыннарны, конституцияны болгаш демократияны камгалаар дээш демиселди күштелдирериниң чугулазын демдеглээн.

Апрель революциязының чаалап алыышкыннарын камгалаарын бодунуң сорулгазы кылдыр чарлаан Португал компартия саң-экономика болгаш политика кризизин конституцияның болгаш демократтыг албан черлериниң шугуму-биле ажып эртериниң эргежок чугулазын айтып турар. Апрель 25-тиң чаалап алыышкыннарын камгалаар дээш, ёзулуг демократтыг чазакты тургузар дээш, демократтыг политиканы чорудар дээш демиселиниң эргежок чугулазын АНОП агентилелдиң айтырыгларынга харыылап тура, Португал компартияның ТК-зының Политкомиссиязының болгаш Секретариадының кежигүнү Октаву Пату онзалап демдеглээн.

«Португал улустуң аажок улуг каража-когаралды үндүрүп турганы чедип алган бүгү-ле чүүлдеринче калчаалыг халдаашкыннарның херечилери болуп тур бис—деп, Революстуг чөвүлелдиң кежигүнү майор Васку Коррейся Лоренсу чугаалаан. Кадыг-дошкун демиселге демократияның талалакчылары тиилээр. Апрель 25-тиң идеалдарынга шынчы арткан чепсектиг күштер оларның талазынга болур дээрзинге ол талалакчылар бүзүреп болур» деп, ол айыткан.

Хосталга хүнүнге холбаштыр Лиссабонга шериг парады болган, португал революцияның демдээ—кызыл чечектер чер болганга чайнап турган. Бажыңнарның ханаларында чыпшырган плакаттарда: «Демисел уламчылавышаан! Тиилелге берге болур, ынчалза-даа ол бистии болур!»—деп бижээн болган.

С. СТАРОСЕЛЬСКИЙ.

Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнүнге уткуштур

ЧАСТЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Бистиң демдеглеп турары[illegible] бүгү-ле байырлалдардан [illegible] эң ынак байырлалым — Майның 1. Ол хүн шынап-ла частың тыныжы илерэп, кижилерниң арыннарында хүлүмзүрүү хүннүң херелдери-биле чаржалажыр. Чиңгир кызыл туктар туткан чыскаалганнарның базымын үдээн хөгжүмнүң үнү сеткилди хаара тудар. Бойдустуң чурумалы кижилерниң каас-чараш күш-ажылы-биле демнежир.

Май 1-ниң байырлалының бүдүүзүнде Москваның Кызыл шөлге чедип келир чаңчылдыг кижи мен. Маңаа келген санымда-ла Совет чуртумну хайгаарадр бедикче үнүп келген дег апаар мен. Ынчан мээң кулаамга чурттуң ховуларында дүжүт ажаап-алыышкыны, космосче ужудуушкуннуң диңмили, Енисей хемде гидростанцияның даажы, «Атоммаштың» шимээни, Байкал-Амур магистралының болгаш кур черлерниң маадырларының ыры дыңналып келир.

60 чыл мурнунда — 1919 чылдың Май 1-де Кызыл шөлге В. И. Ленин чуве чугаалаан. Ол мынча дээн: «Бистиң ажы-төлүвүстүң ам көөр амыдыралын бо үеге чедир тоолда ышкаш кылдыр чугаалажып турган болгай бис, бистиң тургусканывыс социалистиг ниитилелдиң таваа тоол эвес дээрзин тодаргай көрүп тур силер, эштер. Ол тудугну бистиң ажы-төлүвүс оон-даа шудургу тударлар» деп чугаалаан. (ЧДЧ т. 38, арын 325).

Владимир Ильичиниң чугаалап турган тудуу ам туттунган. Бис социалистиг сайзырангай ниитилелде чурттап турар бис, мында кижи бүрүзү бодунуң Төрээн чуртунуң ёзулуг ээзи апарган.

Бо чылгы Май 1-ниң байырлалы база бир онзагай талалыг. Апрельдиң төнчүзүнде Совет күрүне баштайгы беш чыл планын хүлээп алганындан бээр 50 чыл болган оюн демдеглээр. Ол дугайында Ленин социализм үезинде чүс-чүс миллион кижилер чаңгыс планга чагыртыр апаар дээрзин чугаалаан. Шынап-ла план чокта ажылдаары болдунмас.

Ленин ГОЭЛРО-ну — Россияны электрижидериниң планын болгаш чурттуң улус ажыл-агыйының эде дерилгезиниң баазазын ажылдап кылган. 1929 чылда улус ажыл-агыйының бирги беш чыл планын хүлээп алган. Муң-муң кижилер Кызыл шөлге ол беш чылды байырлалдыы-биле уткуп турганын ам-даа утпаан мен. Лозуңнар, транспарантылар туткан, келир үеге, планнарны күүседиринге бүзүрелдиг ажыл-ишчилерге индирге турган даштыкы аалчылар безин байыр чедирип, адыш часкап турганнар.

Барыын чүктүң байлары бистиң планнарывысты кочулап, кажан-даа күүсеттинмес тоол-дур дижип, шоодуп турганнар. Ындыг-даа болза баштайгы беш чылды дөрт чылдан бичии-ле ажыг үе дургузунда күүсеткен бис. Оон соондагы беш чылдар база чедиишкинниг күүсеттингилээн. Ол чорук бистиң хожудангай чуртувусту экономиктиг, эртем-техниктиг болгаш социал депшилгелиг чурт кылдыр хөгжүдеринге улуг идигни берген.

«Беш чыл бүрүзү бистиң Төрээн чуртувустуң чугула үе-чадазы болур. Бистиң чуртувуска социализм болгаш коммунизм тургузарынга чоннуң маадырлыг күш-ажылын тоожуп турар номнарның кайгамчыктыг эгелери олар болуп турар»— деп, эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

Беш чылдарның бедиинче үнүп бар чорааш, совет кижилер бодунуң чуртунга кижиниң эргелерин быжыглаарын, бедик организастыг болгаш идейлиг ниитилелди тургузарын чедип алган. Төөгүде бир дугаарында бисте чаа делегей тургузукчузу, патриот, интернационалист, дайынчы—чаа кижи кижизиттинген.

Бистиң чуртувус Тайбың дугайында ленинчи декретти удуртулга болдуруп, делегейге тайбың тугун бедик тудуп келген. Оон аңгыда, капиталистиг чурттарның экономика талазы-биле кылып шыдавазы чүүлдерни Совет Эвилели бодунуң ажылчыннарынга тургузуп берген.

Совет күрүне бодунуң хамаатызының чаагай чоруу, эртем-билии болгаш кижизидилгези, ооң кадыы дээш хүн бүрү сагыш салып турар. 1978 чылда бистиң чуртувуска эмчилерниң саны 923 муң кижи турган, ол дээрге делегейде бүгү эмчилерниң үштүң бир кезии болур. Бисте он муң кижи санынга-ла 35 эмчи онаажып турар. Ол сан Великобританияда—16, Францияда—17,5, АКШ-та—21, ГФР-де—23,9 болуп турар.

Совет күрүне кижини бүгү тала-биле кижизидер деп тодаргай улуг сорулганы салган. Кижи төрелгетенниң төөгүзүнде бир дугаарында ол дугайында Конституцияда хоойлужуткан.

Бистер, совет кижилер, бодувустуң Төрээн чуртувуска ынак болгаш аңаа чоргаарланыр бис. Ооң-биле чергелештир Чер кырында бүгү кижилерниң аас-кежиктиг чурттаарын күзээр бис.

Мээң чуртумнуң кылганы ажыл-херек бүрүзү бүгү кижиге чаагай чүүлдерни бүдүрүп турар, а Май 1 байырлалы—бистиң амыдыралывыстың, тиилелгевистиң көрүнчүү, ол бистиң интернационалчы хүлээлгевисти күүседип, улустарның найыралын быжыглаар дээш демисежип турарывысты херечилеп турар.

Евгений **РЯБЧИКОВ**,
чогаалчы.

(ПМА).

ЧӨҢГЭЭЛЕВИШААН

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам кызыгаарының чоогунга шериглер мөөңнээрин болгаш социалистиг Вьетнамга удур чепсектиг чөңгээлерин кыдат тала үргүлчүлеп турар.

ВИА агентилелдиң дыңнатканын ёзугаар алырга, апрель 17-де кыдат шериглер Хатуен можуда 1678-ки бедикти боолаан. Ол-ла хүн кыдат тала Каобанг можунуң районунга вьетнам кызыгаарының шуут чоогунга шериг өөредилгезин эрттирген.

Апрель 19-та кыдат солдаттар Лангшон можуга шөлдерге миналар салып турган. Оон аңгыда, Хоангллиеншон можуда Коклиеу болгаш Клетан районнарын кыдат девискээрден миномёттар-биле боолаан. Түңнелинде тайбың каш-даа чурттакчылар өлүрткен, ол черниң чонунга материалдыг улуг когаралды чедирген.

Апрель 20-де Куангнинь можуга кыдат шериглерниң кезектери Вьетнам Социалистиг Республиканың күрүне кызыгаарын үрээн болгаш кызыгаардан 130 метрде вьетнам шөлдерге миналар салып турган.

Апрель 22-де Каобанг можунуң Чалинь уездизиниң районунга кыдат шериглерниң шургуп кирдиишкининиң үезинде бир вьетнам кызыгааржы өлүрткен.

Вьетнам кызыгаарының чоогунда шериг быжыглалыышкыннарының тудуун кыдат эрге-чагыргалар үргүлчүлеп, ол ышкаш Вьетнамның девискээринче шпионнарны болгаш хоралакчы үрегдекчилерни октап турарын ВИА агентилелдиң дыңнадыында демдеглээн.

Кызылдың өөредилге черлеринде

ДЫКА ТААРЫМЧАЛЫГ

Тываның хоорай, суурларынга каяа-даа чораш, хөй санныг эмчи кадрларга таваржыр бис. Оларның барык хөй кезии Кызылдың эмчи училищезин дооскулаан. Тургустунганындан бээр эрткен 34 чылдарның дургузунда 3200 чыгам кижи училищени дооскан. Кадык камгалалының буянныг херээнге олар улуг-хуузун киирип, чонунга бараан бооп чоруурлар.

Бо өөредилге чылының эгезинде училищеге 520 кижи өөренип турган. Олардан чүс ажыг кижи бо кыжын-на доозуп үнген, республиканың районнарында барып ажылдап турарлар. Училищеде эмчи сестраларын (олар ийи чыл өөренир), фельдшерлерни (олар ийи чыл чартык өөренир) белеткеп турар. Доозукчулар чылда ийи удаа доозуп үнүп турарлар.

Сургуулдарның өөрениринге, черле ынчаш өөредилге-кижизидилге ажылын чедиишкинниг чорударынга мында таарымчалыг байдалдар тургустунган дээрзин демдеглээр апаар. Сургуулдарның өөренир, чурттаар, чемненир чери шупту чаңгыс бажыңда. Шынап-ла магалыг, эртем-билиг чедип алырынга аныяк-өскенге эң таарымчалыг байдалды тургузуп берип турары дээш партия, чазакка өөрүп четтирбес арга чок.

Эмчи училищезинде барык 30 чыгам башкылар (янзы-бүрү мергежилдиң эмчилери) сургуулдарны өөредип турар. Өөредилге-кижизидилге ажылының аңгы-аңгы планнары бар. Эмчи кадрларны белеткээриниң перспективтиг планнарын-даа ажылдап кылган. Сургуулдарның идей-политиктиг, мөзү-шынар болгаш эстетиктиг кижизидилгезинче онза сагыш салдынган. Күш-ажылга сургуулдарның киржилгези база кескү черде турар.

Өөредилге кабинеттерин эң таарымчалыг кылдыр дерип тургускан. Бо талазы-биле көрүлделерни база организастап турар. Бо өөредилге чылында физиотерапия кабинеди (башкы Л. Г. Баскакова) эң эки деп санаткан. Шынап-ла мында бүгү чүве таарымчалыг, дериг-херекселдер эң чаа, сургуулдар боттары көргүзүг материалдарын кылып, демдеглелдерни чорудуп турар болду. Өске-даа кабинеттерде сургуулдарның эртем-билиг чедип алырынга кончуг таарымчалыг.

Философияны келир үениң эмчилеринге база өөредип турар, философия кабинедин база эки дерип каан. Философия башкызы А. О. Корнилова сургуулдар-биле янзы-бүрү хемчеглерни эрттирип, идей-политиктиг кижизидилге талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. «Глобус» деп клубтуң ажылы база солун. Делегейде болуушкуннар, өске-даа политиктиг айтырыглар дугайын сургуулдар ханызы-биле билип ап, боттары рефераттарны безин бижип турарлар.

«Глобустан» аңгыда «Медичка» деп клуб база ажылдап турар. Маңаа колдуунда-ла сургуулдарның профессиязынга хамаарышкан айтырыгларны чугаалажып, солун хемчеглерни эрттирип турар. Тываның сураглыг эмчилери, хоочуннар болгаш өске-даа кижилер-биле ужуражылгаларны организастап, келир үениң эмчизи кандыг болурунуң дугайында улуг чугааны чорудуп турар.

Училищениң башкылар коллективи найыралдыг, билиг-мергежилиг шыырак эмчилер. Училищениң директору Е. М. Блинова, өөредилге эргелекчизи З. Н. Сат, башкылар Л. Г. Баскакова, Г. В. Сорокина, салбырлар эргелекчилери Д. Ч. Сарбаа, Н. Д. Хертек дээш өскелерни-даа мактал-биле адап болур. Н. И. Аскирова, Н. Е. Молчанова, Г. А. Козулина оларның удурткан бөлүктеринде өөредилге-кижизидилге ажылы черле эки боор турар. Училищеде профилактика чөвүлелиниң (удуртукчузу В. И. Шамов) ажылы багай эвес тургустунган. Эрге-хоойлу кижизидилгезиниң айтырыгларынче кичээнгейни салып турар. Ажыл тускай план ёзугаар чорup келген. «Кижи болгаш хоойлу» деп солун үнүп турар. Корум-чурум үрекчилери-биле чугаалажып, профилактика ажылын доктаамалчыткан. Училищеде барык шупту кыстар өөренип турар-даа болза, чамдыкта чурум үрээшкиннери база болгулай бээр. Ынчалза-даа онзагай таварылгалар мында барык чок.

Сургуулдарның хостуг үе-шактарын чөп организастаар, байырлал хүннеринде онза харысалгалыг, бедик сагылга-чурумнуг болур, общежитиеге чурум тудары-биле башкылар коллективи, общежитие чөвүлели, комсомол комитеди дээш өске-даа хөй-нийти организациялары сагыш салып келген. Дөрт каът бажыңның адаккы үш каътында сургуулдар чурттап турар. Ниитизи-биле 300 кижи, ооң иштинден 200 сургуул күрүне хандырылгазында өөренип турар. Өрээлдерде 2—3 кижи чурттап турар. Изиг, соок суглуг, ванналыг, хеп шыгжаар шкафтар, столдар бар. Хоорайның кайы-даа өөредилге черлеринге бодаарга, мында эң-не таарымчалыг байдал тургустунган деп дидими-биле чугаалап болур. Хамык ужур сургуулдарның боттарының корум-чурумнуг болурунда, бот-идепкейлииниңде, өөредилге болгаш күш-ажылга чүткүлдүг болурунда.

Бирги чартык чылды училище ниитизи-биле багай эвес дооскан. Кошкак талалар база бар дээрзин директор Е. М. Блинова чугаалап олурду. Бо кыжын доосканнардан үш кижи кончуг эки өөредилгениң дипломнарын алган. Сургуулдарның аразында өөредилгеге кызымак, хөй-нийти ажылдарынга идепкейлиглер база бар. Оларның чижээнге Валентина Межекей, Инна Лаа, Тамара Балдан, Татьяна Бушманова, Светлана Алдын-оол, Наталья Полчаннинова, Вадим Иргит-оол, Николай Сандан дээш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Общежитиеге, өөренир корпуска, столоваяга дежурныйлаашкынны организастап, сургуулдар боттары бот-хандыртынылганы боттандырып турарлар. Общежитиеде бүгү ажылдарны башкарарын кижизидикчи башкылар И. П. Оттук-оол, Л. А. Антонова олар идепкейлиг чорудуп турарын демдеглеп болур. Общежитие активи, дежурныйлаашкынның графигин, санитар болгаш дежурныйлаашкын демдеглелдерин каът бүрүзүнде аскан. Сургуулдарның төрүттүнген хүннерин таварыштыр байыр чедирииишкиннериниң булуңу база бар.

Тускай спорт залы чогундан спорт-массалыг ажылды чорударынга байдал таарымчалыг эвес. Бо чылын чаа спорт залын тудар болган. Ук шииткирниң дүрген боттаныры кымга-даа күзенчиг.

Эмчи училищезиниң амыдыралындан чамдык чүүлдерниң дугайын каксы көргүзерге мындыг-дыр.

Б. ДИРЧИН.

ДЕҢНЕЛ БЕДИИР

Кудумчуларга болгаш республиканың оруктарынга шимчээшкинниң айыыл чок болурунга база хоорайның автобүдүрүлгелеринге чурумну быжыглаар талазы-биле Кызыл хоорккүускомунуң иштики херектер килдизиниң КАИ-зи 1979 чылдың бирги кварталында тодаргай ажылдарны кылган.

Озал-ондак таварылгаларының болгаш шимчээшкин чурумунуң дугайында айтырыгларны СЭКП хоорккомунуң бюрозунга болгаш хоорккүускомга болган албан организациялар, бүдүрүлгелер удуртукчуларының хуралынга көрүп, шиитпирлеп турган.

Тускайжыткан дружиналарның 1978 чылда кылып чоруткан ажылдарын түңнээн хуралга эки ажылдыг болган 54 дружинниктерни шаңнаап база дружиналарның ажылын организастаарын моон-даа экижидер талазы-биле чаа немелде хемчеглерни алган болгаш дежурныйлаашкынның чаа графигин бадылаан. Хоорайда шупту 51 дружиналар ажылдап турар. Оларда 672 дружинниктер хаара туттунган. Озал-ондакка удур ажылдарны эки организастаан бүдүрүлге черлеринге «Трансельхозтехниканы», пассажирлер АТБ-зин, Садыг болгаш Кадык камгалал министерстволарының автобаазаларын, Сельхозтехника күрүне комитединиң районнар аразында Кызылда каттыжыышкынын, I дугаар АТБ-ни хамаарыштырып болур. Ол дружиналарның ажылының дээштииниң бедээнин черле демдеглээ чогуур.

Албан организация, бүдүрүлге черлеринде орук-транспорт шимчээшкинниң дүрүмнерин өөренир кичээлдерни организастаан. Кичээлдер программазы доостурга, КАИ ажылдакчылары зачёттарны эрттирер. Хоорайның ийи школаларында аныяк инспекторлар отрядтарын организастаан. Оларны 60 комплект тускай формалар-биле хандырар дугайында айтырыгны ам Кызыл хоорккүускомда шиитпирлеп турар.

Ай, квартал түңнелдерин ёзугаар транспортка болган озал-ондак таварылгаларының дугайын партия, совет органнарга КАИ доктаамал дыңнадып келген. Шимчээшкинге озал-ондакты болдурбас болгаш уругларның озал-ондакка таварыжып кемдээрин болдурбас талазы-биле комиссияларның хуралдарын хоорккүуском доктаамал эрттирип турар. Транспорт чурумун хажытканы болгаш озал-ондак таварылгаларын анализтээн материалдарны сайгарып көөрү-биле автоажыл-агыйларының боттарынче чорудуп берип турар. Озал-ондак таварылгаларының болгаш тус-тус чолаачыларның талазындан чурум хажыдыышкыннарының дугайында тодаргай фактыларны бижээн 75 дыңнадыгларны министерстволар болгаш эргелел черлериниң удуртукчуларынче чорудуп берген. Республика солуннарының арыннарынга бо талазы-биле 18 чүүлдерни, дыңнадыгларны парлаан, радиога 6, телевидениеге 9 дамчыдылгаларны организастаан.

Ниитизи-биле 9473 дүрүм хажыдыышкыннарын илереткен. Транспортту эзирик башкарып чораан 327 чолаачыны туткан болгаш олардан 210 кижиниң чолаачылаар эргезин казаан.

Орук-транспортка озал-ондак болур чоруктар ам-даа бедик болуп артпышаан. 1979 чылдың бирги кварталында 24 орук-транспорт болуушкуннары демдеглеттинген. Оларның тозу чолаачыларның эзирик чораанындан болган. 1978 чылдың бо үезинге деңнээрге, озал-ондак таварылгалары 26,3 хуу көвүдээн. «Тыва көдээ тудуг» трестиң, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның автобаазаларының чолаачылары эң-не хөй дүрүм хажыдыышкыннарын болдурган. Ол ышкаш Көдээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазында, хоорайның үшкү АТБ-леринде күш-ажыл чуруму ам-даа куду деңнелде артпышаан.

Үстүнде айыткан четпестерниң кол чылдагааны болза транспорт аймаа рейске чорда болгаш ажыл соонда гаражка келгенин контрольдаар ажылдың кошкаанда дизе чазыг болбас. Чүге дизе озал-ондактарның 60 хуузу чолаачыларның эзирик чорааны-биле, а 70 хуузу ажыл соонда, 18-тен 22 шактар үезинде таваржып турар.

Чадаг кижилерниң шимчээшкин чурумун тоомчага албайн хажытканындан озал-ондак таварылгалары бола болгулаар боор-дур. Бо чылдың бирги кварталында хөй шимчээшкинниг кудумчулар белдирлеринче кичээнгейни онза улгаттырары көрдүнүп турар. Ол белдирлерге 8 светофорларны тургузар. Чылдың үелериниң аайы-биле «Трактор», «Чадаг кижилер», «Дүргени», болгаш «Орук» деп операцияларны эрттирер. Ол ышкаш бичии уруглар озал-ондакка таваржы бээр таварылгаларны болдурбас талазы-биле улуг ажылды чорударын шиитпирлээн. Бо бүгүнү боттандырарынга профилактиктиг ажылдың деңнели бедиир ужурлуг.

В. БРЮХАНОВ.
Кызыл хоорккүускомунуң ИХК-де КАИ начальниги.

ТУРИСЧИ ОРУКТАР
№ 47

ЧАА МАРШРУТ

Турисчи чай чоокшулап орар. Тываның девискээринде солун, ажыктыг маршруттар ам-даа хөй. Оларның бирээзинге академик Обручев аттыг сынның эдээнцен өрү үнери хамааржыр. Бистиң саналдап турарывыс бо маршрут-биле үнерге, сынның кырынга чедир 2200—2400 хире метр. Сынның шыпшык бажы улуг-улуг даштарлыг көшкеден тургустунган.

Оон аңгыда бергезиниң талазы-биле үшкү категорияның, 240 километр хемчээлдиг, 13 хүн үргүлчүлээр маршрут база бар. Ооң эгези — Сизим суурда. Оон Үжеп аксынга чедир Каа-Хемниң солагай талакы эрии-биле чорутткан аът оруу бар. Суурдан орук Үжеп хемниң кыдыын өрү өскеп каар. Хемниң доорaзы 12 хире метр. Сугнуң сыык, тереңиниң аайы-биле маршруттуң белени, бергези өскерлип болур. Бир эвес Үжеп сыык болур болза, ооң ол-бо эриктеринче кежип болур, ынчан маршрут берге эвес. Кажан чаъс чааптарга, хем дажып, эриктерин ажа халып турар апаар. Ынчан ону сүзүп кежери берге, ыяш кескеш, көвүрүг кылыр апаар. Аңаа хөй үе чарыгдаттынары билдингир. Оң сес километр хире чорup олурупарда улуг оймакта казанак турар. Оон эгелээш, маршрут Үжептиң оң талакы адыры Чайлып хемниң кыдыын өрү өскептер. Бо хем бичии-даа болза, ооң агымы шапкын. Кокпа орукчугаш силерни хемден хоорup, бедик черже үндүрер. Кажан бадып кээриңерге Окчары хемниң аксынга эккээр. Хем ол чарыында, үш чүс хире метр черде база казанак бар.

Окчары хемниң оң талазы-биле база кокпа орук чорупкан. Элээн болганда бичежек арт таваржыр. Ону бадырыңарга туйибу суугулуг кылып каан казанак таваржыр. Оон улаштыр Кундус-Кудурук хемниң унунче бадыңар. Ол хемниң солагай талакы адырлары Агой хемниң эриинде эрги орук силерни өске артче эдертиптер. Ооң эдээнге келгеш, орук кокпажыгашче шилчиир, ол кокпа Кагжырба хемче силерни эдертир. Ооң эриинде каскан оңгарларга таваржыр силер. Ол дээрге шаанда алдын казып турганының демдээ-дир. Чартык-чамдызы буступ калгылаан казанактар база бар. Оон Үжепче бадар кокпа бар, ол силерни хемниң оң талакы эрии-биле эдертир.

Үжеп хемниң бажынга чедир үш артты ажар силер. Ойны хемде арт — эң сөөлгүзү, ол академик Обручев аттыг сын-биле тудушкан. Ооң кырында чиректе арга-ыяш аймаа чок, оруктуң солагай талазында борбак тей чыдып каар. Арттың кырындан куду бадарыңарга, ногаан шыктың бараанны кайы ырактан көстүр. Шоорлуг хемге келгеш, ону куду алзы шоолуг эвес баткаш, Хараал хемге келир силер. Шаандакы алдын уургайы ол. Оон Бии-Хем чедир 25 километр. Бии-Хемни кешкеш, Тос-Булуктааш, ийи хонганда маршрут Тоора-Хемге доостур.

Бо черлеп чорup турганыңарның үезинде бойдустуң каас-чаражын магадаар силер. Шивилер, пөштер силерниң орууңарга элбээ-биле таваржыр. Академик Обручев аттыг сын дээрге Каа-Хем биле Бии-Хемни чарып чыдар сын болур.

Силерниң орууңарга хөй-ле аң-мең таваржыр. Сыыннар, мыйгактар, чер хаваннары, янзы-бүрү куштар мында элбек. Ол талазы-биле тайылбыр алыксаар кижи турар болза, Кызыл хоорайның «Демир-Сал» туристер клувунга кээрин чаладывыс.

Н. ГРУЗДЕВА.

АТТАРНЫ ДОКТААТКАН

Туризм болгаш экскурсия талазы-биле Тыва область чөвүлелиниң президиуму Барыын болгаш Чөөн Тываның чамдык арттарынга бергезиниң талазы-биле тускай категорияларны доктааткан. Бо документиниң тургусканы туристерге улуг ажык-дузалыг болуп турар. Аныяк туристерни белеткеп, дуржулгалыг эштер-биле чаа эгелеп чоруурларның маршрудун тургузарынга ол дээштиг дузаны чедирип турар.

Категория тывыскан черлерге Шапшаал сынының Даг-Алтай девискээринде турар чери болгаш Тывага хамааржыр кырлаңнары база хамааржыр. Олче туристер Шуй, Тээли, Мугур-Аксы, Бай-Тал дамчыштыр чорup турган болгаш ам-даа чоруур.

Категория тывыскан даңзыны ажыдарга, кандыг-даа аттыг черлер бар. Комсомолдуң XVII съездизи. Сергей Лаңзы, Ленинград, Тииледге, Наташа... дээш-ле улажып чорup бээр. Ол черлерниң далай деңнелиинден бедии, бергезиниң талазы-биле категориязы, хемнери, доштары... дээш бүгү-ле медээлерни мында чыып бижээн.

АЯН-ЧОРУКЧУЛАР ӨӨРЕНГЕН

Туризм талазы-биле походтар удуртукчуларының болгаш инструкторларның ээлчеглиг кичээли чоокта чаа Кызылдың «Демир-Сал» клувунга болуп эрткен. Ооң дыңнакчылары аныяктарны туризмче хаара тудар талазы-биле ажылды организастаарын, революсчу болгаш дайынчы алдарның черлери-биле экскурсияларынче оларның сонуургалын хайныктырарының талазы-биле айтырыгны чугаалашкан.

Аян-чоруктарның классификациязы-биле болгаш категорияларының разрядтары-биле инструкторлар таныжып каннар. Бирги разрядты азы мастерге кандидатты дужаарынга кайы хире хемчээлдиг черни эртери чугула дээрзин удуртукчулар билген турар ужурлуг, ынчангаш ол кичээлди клуб организастаан.

Семинарга үндезилээн практиктиг кичээлдер «Ондум» баазазынга бо каш хонуктарда эгелээр. Аңаа бергезиниң талазы-биле 5—6 категорияның походтарынга туристер киржирлер.

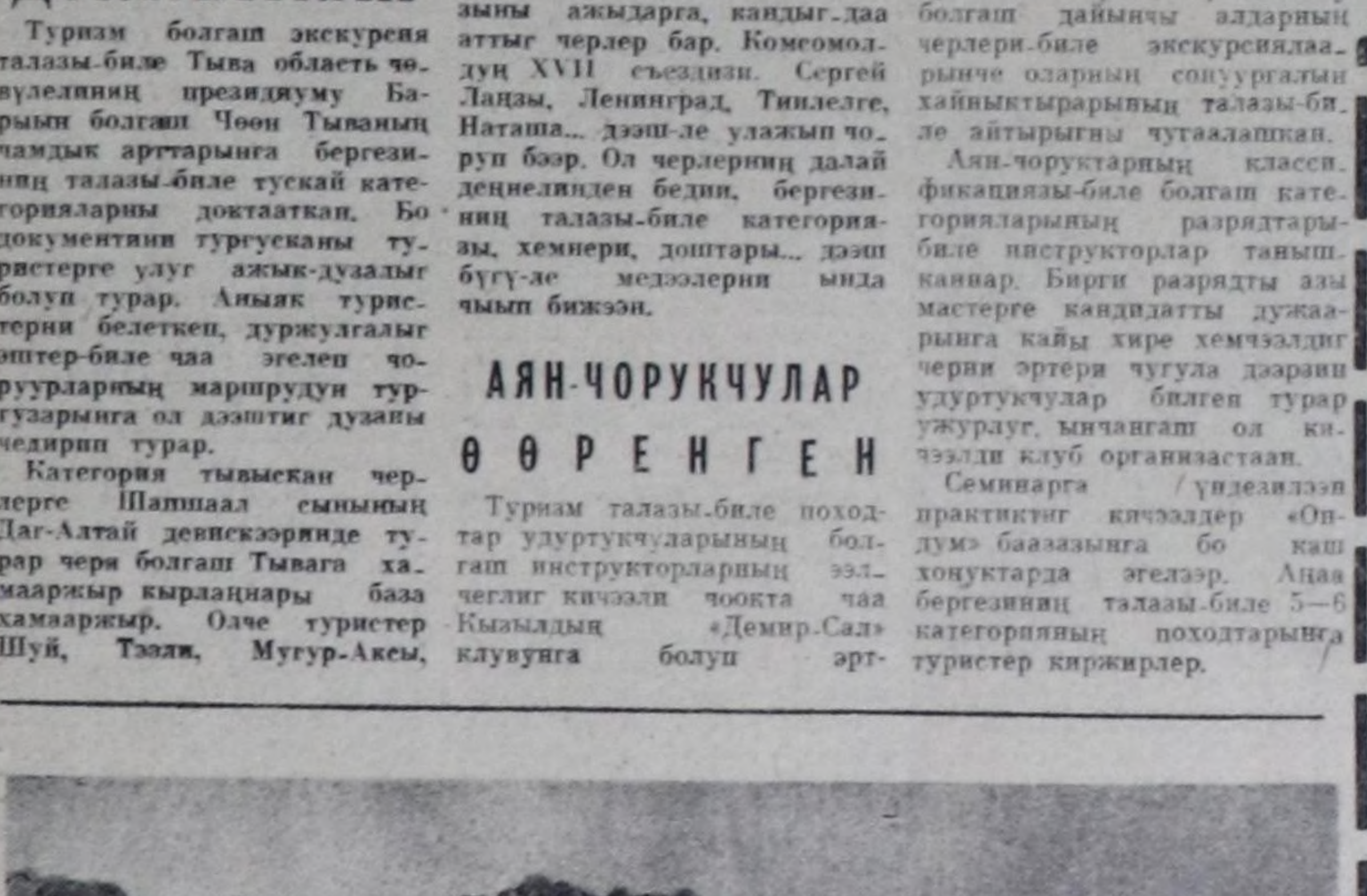

А. ЗАЙЦЕВТИҢ «Төрээн Тываның делгемнери» деп фотоэтюду.

СОВЕТ ХОККЕИСТЕР—ЧЕМПИОННАР

Апрельдиң 25-те ССРЭ-ниң шилиндек командазының хоккеистери Канаданың спортчуларын 9 : 2 санга уткаш, делегей чемпиону атты 16 дугаар чаалап алган. Бистиң командавыстан ийи-ийи санныарны капитан Михайлов биле Макаров олар кииргеннер.

Средада болган маргылдааларның соонда делегейниң Москвага болган чемпионадының тиилекчилерин илереткен. Мөңгүн шаңналды ЧССР-ниң командазы, хүлерни—Швецияның спортчулары чаалап алганнар. Бо удаада канадажылар дөрткү черни ээлээш, медаль чок артканнар.

ЧУРУКТА: совет хоккеистерниң ойнап турары.

В. Уп Да-синниң фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ХАМЫК УЖУР БЕЛЕТКЕЛДЕ

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитединиң коллегиязы биле республиканың Хүреш федерациязының каттышкан хуралы болуп эрткен. Ону улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы, Хүреш федерациязының даргазы Ш. Д. Куулар удуртуп эрттирген.

1979 чылда Сибирь спартакиадазынга Тываның хостуг хүрешке шилиндек командазының киришкениниң түңнелдерин аңаа чугаалашкан. Ол дугайында илеткел кылган, хостуг хүреш талазы-биле улуг тренер Б. М. Чөкпек. санал бергеннер, профэвлечөвүлелдиң секретары С. Д. Киров, ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары Г. С. Иргит, республиканың спорт комитединиң даргазы А. С. Нурзат, педагогика институдунуң башкызы, хостуг хүрешке спорт мастери Ө. Ч. Ондар болгаш өскелер-даа Тываның шилиндек командазы спартакиадага кошкак белеткелдиг киришкенин демдеглээн. Мөгелерниң техника, күш-дамыр талазы-биле болгаш психологтуг белеткелин үндезини-биле экижидер хемчеглерни олар чугаалаан. Ону чедип алыры хамыктың мурнунда тренер кадрларның мергежилинден, шудургу ажылындан хамааржыр. Ынчангаш тренерлерниң ажылын экижидер, олардан негелдени күштелдирериниң хуралга эргежок чугула деп айыткан. Хүрешке салымныг аныяктарны, ылаңгыя аар деңнениң мөгелерин шилиир, тывар хемчеглерни албайн турарын шүгүмчүлээн.

Хостуг хүрештиң мөгелерин белеткээр элээн каш уругларның спорт школалары республикада бар. Оларның материалдыг баазазын, ажылын экижидерин үе негеп келген.

«Азия төвү» шаңнал дээш Бүгү-эвилелдиң хостуг хүреш маргылдаазынга белеткелди хынамчалыг чорударын, орта киржир мөгелерни шилиири-биле май айның эгезинде республика маргылдаазын эрттирерин шиитпирлээн.

1978—79 өөредилге чылында спорттуң хевирлеринге тускай класстарны ажыдар дугайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалының күүселдезин хуралга көрген. Кызылдың № 2, Чадааның № 1 школаларынга хостуг хүреш класстарын ажыдар турган, оларның ажылдааарынга таарымчалыг байдал чок болганындан тургуспаан.

Т. ХЕРТЕК.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа. 10.40 — Эртенги гимнастика. 11.05 — **«Харыылаңар, горнистер!»**. 11.35 — **«Саны чок хүн»**. Урап-чечен телефильм. 12.05 — **«Ховулар болгаш даглар ырлары»**. Музыкалыг телефильм. 12.50 — Медээлер. 13.00—16.00 —Чаңсар. 16.00—Медээлер. 16.20 — **«Францияда»**. Кинопрограмма. 16.55 — **«Москва болгаш москвачылар»**. 17.25— Удмурт АССР-ниң ыр болгаш танцызының **«Италмас»** ансамблиниң концерти.

КЫЗЫЛДАН

18.10—Телемедээлер. 18.20—Мультфильм. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50—**«Хөглүг өг»**. Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.40—**«Бөгүн делегейде»**. 19.55—Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. Шилиндек бөлүктүң киржикчилериниң маргылдаазы. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. 22.30 —«Үе». Информастыг программа. 23.00—01.10 —Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. Шилиндек бөлүктүң киржикчилериниң маргылдаазы. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.10— **«Литературалыг беседалар»**. Дамчыдылганы шүлүкчү А. Сурков чорудар. 18.55 — **«Музейлерде болгаш делгелге залдарында»**. Лувр. 19.25 — **«Уругларга шүлүктер»**.

КЫЗЫЛДАН

19.40—**«Суурглаларда одаглар»**. Урап-чечен телефильм. 20.50—21.45 — Телекөрүкчүлерниң дилээ-биле. **«Профессия талазы-биле эң дээре»**. Кызыл хоорайның аныяк садыгжыларының конкурузу.

Новосибирск хоорайга 1979 чылдың апрель 16-да болган ойнап алышкын тиражының ШҮҮШТҮРҮЛГЕ ТАБЛИЦАЗЫ

РСФСР-ниң бүгү ажаалда кассаларында ойнап алышкынныг салышкыннарның		саннарының дараазында дугаарларынга ойнап алышкыннар таварышкан	
№№ саннар	Салышкынның ортумак түңүнге хуу-биле ойнап алышкынның хемчээли	№№ саннар	Салышкынның ортумак түңүнге хуу-биле ойнап алышкынның хемчээли
А-8	Чээрби беш	А-541	Бежен
А-79	Чээрби беш	А-564	Чээрби беш
А-111	Чээрби беш	А-632	Чээрби беш
А-152	Чээрби беш	А-642	Чээрби беш
А-186	Чээрби беш	А-701	Чээрби беш
А-205	Чээрби беш	А-727	Бежен
А-274	Чээрби беш	А-774	Чээрби беш
А-284	Чээрби беш	А-823	Чээрби беш
А-330	Чээрби беш	А-853	Чээрби беш
А-361	Чээрби беш	А-909	Ийи чүс
А-429	Чүс	А-951	Чүс
А-456	Чээрби беш	А-969	Чээрби беш
А-494	Чээрби беш		

Саннарының саны 1000-дан ажыг ажаалда кассаларында дараазында мун саннарда баштайгы мунда ышкаш саннар ойнап алган. Чижээлээрге А-8, А-1008, А-2008 болгаш оон-даа өске. А-111, А-1111, А-2111 болгаш оон-даа өске.

Тираж чорудар комиссияның даргазы, Новосибирскиниң хоорккүүскомунуң даргазының оралакчызы
Ю. П. ЯСЮЛЮНАС.
Комиссияның харысалгалыг секретары
Р. И. НИКИТИНА.

агаар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 8—13, чамдык районнарга 0—5, Кызылга 9—14 градус чылыг болур.

«Тыва көдээ тудуг» трестиң Самагалдайда КМК-1070-ге ажылдаары-биле кол бухгалтер (шалыны — 221 рубль), бухгалтер (130—156 рубль), прораб (214 рубль), мастерлер (195 рубль) херек. Квартиралар-биле хандырар. Айтырыгларны дараазында адресче чорудар: Самагалдай суур, КМК-1070, тел. 2-25, 2-61 азы Кызыл хоорай, Заводская кудумчузу, 24, кадрлар килдизи, тел. 2-55-27.

КИНО

АПРЕЛЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Алдын аңнарның базымы» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Лудаш Матц» 9.40, 11.20, 13.30, 15.10, «Чылдың бешки үези» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Элээди назын үези» 12.00, «Ыызыгууртан Каролина Лэм» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Киночыынды» 10.00, «Тараа кезикчилери» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны
Доржу Айзанович ИРГИТТИН
аар аарааныының соонда мөчээнин Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң дирекциязы, парткому болгаш профэвилелиниң ажылчын комитеди дыңнадып, ооң төрелдеринге, чоок кижилеринге ханы кажыыдалын илергейлеп тур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Редакцияның адрези: Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуу оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистерининң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16555. Чагыг № 1005.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00801.